dě v novořecké dialektologii, o jejích předpokladech v důkladném popise jednotlivých dialektů a jejím významu jak pro studium synchronně systémové — pro zjištění a hlubší posouzení shod a specifických rysů dialektů v jejich vztazích vzájemných i ve vztahu k jazyku obecnému, tak pro řešení otázek diachronických, zejména pro odlišení archaismů a innovací.

Československá lingvistika byla zastoupena početnou delegací a mnohé z referátů našich lingvistů lze označit jako příspěvky zásadního **rázu.** Vesměs pak šlo o referáty respektující stanovený program a odpovědně připravené.

V budově právnické fakulty, kde probíhala většina kongresových zasedání, byly instalovány dobře organizované knižní výstavy, jednak výstava zahraničních lingvistických knih, jíž se skutečně zúčastnila přední nakladatelství, jednak výstava rumunské knihy. Vlastní kongresové zasedání bylo doplněno bohatým programem. Z programů večerních zaslouží zmínky zejména večer divadelních a koncertních ukázek (v Palatul Republicii Socialiste Romîne) v podání význačných rumunských umělců, folklorní program v Muzeul Satului a bohatá závěrečná recepce. Během kongresu byl také uspořádán výlet do Curtea de Argeș, města s historickými památkami ze 14. a 15. stol.

H. Kurzová

GLOSA O PÍSAŘÍCH A PÍSMU

Středověký vzdělanec byl především čtenářem nebo písařem rukopisných knih. Čtení, psaní a opisování — to byl svět, kolem něhož se točil jeho život. Nepřekvapuje proto, že se dochovalo tolik písařských glos, povzdechů, přání i osobních vyznání. Písaři svěřovali své myšlenky nejčastěji při dokončení díla (v explicitech*), avšak jejich poznámky zabloudily i na jiná místa v knize, zvláště na přídešti nebo předsádky. Jednou z takových glos, zamýšlejících se nad vlastnostmi dobrého písaře a dobrého písma, je i poznámka, kterou zaznamenal (XV. stol.) na předním přídešti rukopisu 4754 vídeňské Národní knihovy (Wien ÖNB 4754) neznámý glosátor. (Srv. Tabulae codicum, vol. III. pp. 376-377. „tegumentis itidem varia notabilia inscripta sunt.") Nepostrádá dobrého postřehu a proto ji otiskujeme.*

De scriptoribus et scriptura

Bonus scriptor est ex tribus, scilicet qui legibiliter et correcte scribit et nox pro se corrigit, si quid ex accidenti incorrecte scripsit.

Bona scriptura est, que est legibilis et correcta. Utilior est simplex scriptura et legibilis quam pulchra et illegibilis. Pulchra scriptura et illegibilis est mulier pulchra et fatua, formosa et inutilis; sed pulchra legibilis et correcta dominatur asticis.

Historické miesta Tunisu očami dneška

„Slnko, prekrásne pieskové pláže, biele dedinky, moderné mestské štvrte, exkluzívne hotely, palmové háje i pustatiny... to je Tunis." Takto asi nás uvedie do Tunisu turistický prospekt. A ešte dodáva: „Tunis, to je krajina antického sveta, to je územie, na ktorom vyrástlo najmocnejšie mesto Stredomoria, bohatý súper Ríma, Kartágo." Kto by z našincov nezatúžil stáť raz na území bývalého Kartága, kto by nezatúžil overiť si vlastnou skúsenosťou miesta, o ktorých sa dočítame v starovekej histórii?

Na ceste po Tunise sme sa presvedčili, že slová prospektu ani zďaleka nevystihujú tú mnohotvárnu skutočnosť, ktorej sme boli svedkami za dvojtýždenného putovania po Tunise.

Dve a pol hodiny cesty lietadlom nad zasneženými Alpami, Tyrrhénskym a Stredozemným morom — a sme vo vytúženej krajine. Dvadsaťstupňový tepelný rozdiel nás presvedčil, že sme skutočne v inom svetadiele, ktorému sa nenadarmo vraví horúca Afrika. Mierne pofukujúci vietor vmietol nám do tváre horúci vzduch a pozdravila nás vyprahlá pôda tehlovo červenej farby.

Mesto Tunis, cieľ nášho pristátia, nás víta živými bulvármi a pitoreskným orientálnymi uličkami, ktorým sa tu hovorí „suky", kde je živý obchodný ruch od skorého rána do neskorého večera. Domorodci tu ponúkajú vlastné remeselné výrobky, tepané kovové predmety a ozdoby, kožené výrobky, ale aj látky a výrobky zo zlata. Jednu takúto uličku nazývajú zlatou, lebo sú v nej skoro samé zlatnícke obchody.

K večeru ruch na uliciach ešte ožije. Dvíhajú sa rolety na moderných domoch a ulice sa zaplnia domorodcami i turistami. Stretáme tu európsky oblečených ľudí, ale aj ľudí v typickom arabskom odeve, ktorý nám pripomína tógu, a ženy so zahalenými tvárami. Časť odevu zahaľujúceho tvár si majstrovsky pridŕžajú zubami a

pritom sa ešte rozprávajú s deťmi, ktoré vedú za ruku alebo nesú v náručí. Neraz sme aj my zatúžili po takom odeve, ktorý je skutočne veľmi praktický pre tunajšie podnebie. Je voľný, široký a chráni celé telo pred dotieravými slnečnými lúčmi, poprípade pred muchami a komármi, ktorých je všade nadostač. Bývame v modernom dome a zároveň máme výhľad na starú arabskú štvrť, nízke, najviac ak jednoposchodové rovné domčeky atriového tvaru, natreté bielou farbou, s belasými oknami a dverami. To sú dve farby, ktoré tu všeobecne prevládajú aj v prekrásnych moderných kupeľných štvrtiach na okraji mesta Tunisu. Náhly západ slnka — o siedmej je ešte úplne vidno a o pol hodiny totálna tma — núti nás uvedomiť si prírodné fyzikálne zákony v blízkosti rovníka. Blízkosť rovníka si však ešte väčšmi uvedomujeme vodne, keď sa túlame v pekelných päťdesiatstupňových horúčavách, trápení neznesiteľným smädom, po antických pamiatkach.

Týchto pamiatok je tu nespočetne mnoho a drobný arabský človek sa o ne dennodenne potkýňa bez toho, že by si v nich uvedomoval kus histórie, či vlastnej, púnskej, a či kultúry dobyvačného suseda, ktorý tu zapustil korene na niekoľko storočí. Drobní Arabi sú navyknutí na autá cudzincov, ktorí sa aj v tých najneznesiteľnejších horúčavách predierajú k hŕbam rozvalín a kamenia s fotografickými prístrojami a s filmovacími aparátmi. Tí podnikavejší nanajvýš chodia za vami a ponúkajú ku kúpe malé kahančeky, typické pre staré rímske obdobie. Tých kahančekov je tu však toľko, že človek nevdojak zapochybuje o ich pravosti a dôjde k presvedčeniu, že sa zrodili len nedávno a sú výtvorom šikovných rúk obchodnej podnikavosti, ktorá je tu vlastná všetkým domorodcom.

Prvým cieľom našej cesty bola Utika. Historikovia pokladajú Utiku za najstaršiu obchodnú usadlosť s fenickou kultúrou v severnej Afrike, ktorá uzrela svetlo sveta ešte skôr než Kartágo. Utika leží na sever od Tunisu a dostaneme sa tam cestou husto lemovanou vysokými, dvoj-, trojmetrovými kaktusovníkmi, ovešanými pichľavými plodmi. Stojíme na historickej pôde, kde Caesarov odporca Cato spáchal samovraždu, ale vcelku sme sklamaní tým, čo tu nájdeme. Maličké múzeum obsahuje niekoľko zbierok domáceho náčinia a kultovných predmetov z najstaršieho, fenického obdobia, a časť múzea je vyhradená zbierkam rímskym. Okrem toho sa tu zachoval z rímskych čias pôdorys domu s krásnou mozaikou a studňou. Ľúto nám prišlo mozaiky, lebo bola pod širým nebom, vydaná napospas päťdesiatstupňovým i vyšším horúčavám. Strážca múzea, celý zahalený ochranným odevom proti slnku, oživuje jej

farby tým, že ju pred návštevníkmi polieva, vlastne len kropí vodou. Dojem z krásnych farieb je však skutočne len chvíľkový, lebo žeravé slnko ihneď vypije tú trošku vody, a s vodou sa tu veľmi šetrí. V blízkom okolí prechádzame sa po vykopávkach nekropoly, kde sa zachovalo množstvo hrobov najmä z doby púnskej. Zdá sa, že záujem archeológov o toto miesto nepohasol a že sa bude s vykopávkami pokračovať, pravda, v klimaticky príhodnejšom období, než sú horúce augustové dni. Vcelku je Utika teraz už opustené miesto a dedičmi dávno zašlej slávy a bohatstva mesta sú len vyprahlé polia s niekoľkými chatrčami domorodcov. Živšie kontúry a veselší ráz nadobúda krajina, keď sa blížime k moru, k pláži Porto Farina alebo k severnejšej Raf-Raf, ktoré v minulosti iste boli pristávacími miestami lodí obchodnej Utiky.

Ďalší deň sa vydáme na cestu opačným, južným smerom. Vo vzdialenosti asi tridsať kilometrov od Tunisu vítajú nás mohutné zvyšky akvaduktu v Udne (staroveká Uthina), tiahnuce sa asi v poldruhakilometrovej dĺžke. Je to spádový vodovod a výška jeho nosných pilierov (5—10 m) je prispôsobená klesajúcemu a dvíhajúcemu sa terénu. Slnko nemilosrdne páli a nám prichodí len sa čudovať, odkiaľ vôbec berie vlahu bodľačie narastené medzi piliermi, a ľutovať, že ten vodovod už neplní svoju funkciu.

Fyzicky i psychicky vysilení smädom ako človek, ktorý vidí prázdnu studňu alebo prázdny džbán od vody, nasadáme do auta. Pred Pont du Fahs odbočíme doprava a zanedlho sa dostaneme do starej rímskej osady Thuburbo Maius (neviem, z akých dôvodov uvádzajú niektoré publikácie názov tohto miesta Thurbudo, hoci mapy a pohľadnice zakúpené v Tunise ho označujú uvedeným menom). Je to jedna z najzachovalejších antických pamiatok v blízkosti Tunisu, ktorá nám pripomína maličké Pompeje. Pred nami sa rozprestiera mŕtve mesto zrúcanín, ktorého rozkvet sa kladie do obdobia Antoninovcov. Zašlú slávu mesta podnes hlásajú mohutné zvyšky Kapitolia s osemmetrovými korintskými stĺpmi, veľké forum s Merkúrovým chrámom a s chrámom bohyne Minervy. Pozornosti návštevníka neujdu pomerne veľké termy, Petroniovo stĺporadie dosvedčené nápismi a väčšie i menšie obytné domy z druhého storočia a z byzantského obdobia s krásnymi mozaikami. Vstup do mesta tvoria monumentálne brány. Nánosy pôdy v kopcovite navŕšenom teréne zdajú sa nasvedčovať tomu, že skrývajú v sebe ďalšie prekvapenia a čakajú len na čakany archeológov.

Z Thuburbo Maius vedie odbočka do moderného útulného mestečka Zaghuanu, ktoré tiež vzniklo na troskách bývalej rímskej

usadlosti. V malebnom prostredí, priamo pod vysokým štítom Džebel Zaghuanu (1295 m), akoby prilepené na vrch zachovalo sa staré rímske *nymphaeum*, chrám zasvätený miestnym vodným božstvám, ktorý je tu známy pod názvom *Temple des eaux*. Pamiatka je polkruhovitého tvaru a v dávnej minulosti iste to nebol len sakrálny stánok, ale predovšetkým prírodný rezervoár, v ktorom sa zachytávali vody riečok vytekajúcich z menovaného pohoria. Dá sa predpokladať, že to bola zásobáreň vodovodu, ktorého zvyšky sme mali možnosť obdivovať predtým. Na toto miesto si uchovávame najlepšie spomienky, lebo mestečko so živou zeleňou na úpätí vrchu ostro kontrastuje s predchádzajúcou bezútešnou vyschlou rovinou a aj slnko akokoľvek horúce je tu znesiteľnejšie a príjemnejšie. Tu si zároveň uvedomujeme životodárnu moc vody a na svoju dobu veľkorysý zápas človeka o ňu v minulosti s prírodou, najmä keď onedlho na iných miestach Tuniska vidíme zavlažovať polia ešte primitívnym, i keď veľmi dômyselným spôsobom: ťavie záprahy vyťahujú vodu z hlbokých studní v kožených vreciach a voda sa samočinne rozlieva po poliach. Takýchto obrazov sa nám naskytlo niekoľko, keď sme cestovali do Thapsu.

Thapsus — miesto, kde sústredili svoje sily pompejovci, keď odolávali náporu Caesarových vojsk, miesto, kde sa odohrala krvavá bitka, ktorá rozhodla aj o osude afrických miest! Zmocňujú sa nás rovnaké pocity, ako keď sme sa chystali do Utiky, no po skúsenostiach z tohto miesta sme si už nerobili veľké nádeje, že tu uvidíme niečo mimoriadneho. A žiaľ, sme sa nesklamali. Ale nepredbiehajme udalostiam!

Do Thapsu sa dostaneme prímorskou cestou. Cestou navštívime Suss, typické arabské mestečko na pobreží. Stojí na mieste starovekej osady Hadrumetum, ale po rímskej kultúre tu už niet priamych stôp, okrem antického múzea, ktoré obsahuje krásne mozaiky. Mesto sa pýši dvoma mešitami, stará časť mesta malebnými sukami a novšia moderne vybavenými hotelmi, pretože mestečko má príjemné morské pláže. Z pamätihodností mesta si ešte zaslúžia zmienky obrovské katakomby z kresťanských čias, ktoré v dvesto podzemných chodbách obsahujú vyše pätnásťtisíc hrobov.

Potom prejdeme cez Monastyr (staroveká Ruspina), jedno z najznámejších kúpeľných miest v Tunise, rodisko a letné sídlo prezidenta Burgibu. Tu nás upúta arabský cintorín v strede pekne upraveného mestečka. Kamenné hroby v piesčitej zemi bez kúska zelene ostro kontrastujú s prepychovými hrobkami bohatých Arabov, ktoré sa nachádzajú opodiaľ.

V malej arabskej dedinke odbočíme doľava uličkou, ktorú nám vtipný Arab figliarsky označuje ako „avenue de Thapsus". Zasmejeme sa a jeho posmešný tón je nám tým viac pochopiteľnejší, čím viac sa blížime k vlastnému Thapsu. Sme už úplne pri mori, cesta ďalej nepokračuje a my sa bezradne obzeráme a hľadáme aspoň niečo, čo by naznačovalo, že sme skutočne na pravom mieste. Arabi nám ukazujú na hŕbu kamenia a balvanov, pozostatky nejakých budov, a my si smutne uvedomujeme, že to je všetko, čo zostalo z tohto historického miesta. Mysľou sa vraciame do Utiky, ktorú preslávila samovražda jedného človeka — lebo Catonovo meno sa tu stále spomína — kým miesto krvavej bitky, ktorá stála mnoho životov, nehlása žiaden ani ten najmenší pamätník.

Zato druhý deň nám prinesie skutočne bohatý a mocný zážitok. Stojíme zoči — voči veľkolepému koloseu v starovekom mestečku Thysdrus, terajšom El Džeme. Mesto leží vo vnútrozemí a bolo svojho času jedným z najvýznamnejších miest v severnej Afrike. Slávu mesta podnes hlásajú pomerne dobre zachované zrúcaniny mohutnej budovy, ktorá je 147 m dlhá a 122 m široká. Svojím vzhľadom akoby bola kópiou rímskeho kolosea. Prechádzame sa chodbami, z ktorých vypúšťali divú zver na arénu, a vystúpime aj na poschodia, z ktorých je pekný výhľad na okolité priestranstvo. Ani na chvíľu nezapochybujeme, že to bolo dôležité mesto v minulosti. O tom nás presvedčujú nielen rozmery kolosea, ale aj zrúcaniny ďalšieho amfiteátra a veľmi pekné mozaiky z tohto mesta, ktoré obohacujú zbierky jednak národného múzea Tunisu a jednak tamojšieho miestneho múzea. S vykopávkami sa pokračuje.

Nie menej príjemný zážitok nás čakal v Dugge (staroveká Thugga). Je to mestečko, lepšie povedané pozostatky starého rímskeho mestečka v severnej Afrike, v ktorom sa uchovali v najlepšom stave pôdorysy a základy domov. V širokom údolí malebne sa vypína návršie, na ktorom bolo vystavené mesto. Hneď pri vstupe do mesta zraky diváka upútajú trosky pomerne veľkého divadla s korintskými stĺpmi (malo 25 radov sedadiel), trosky Kapitolia s krásnym stĺporadím, trosky Saturnovho chrámu, z ktorého je nádherný výhľad na okolitú panorámu olivových hájov, a trosky lýbijsko-púnskeho mauzólea z 2. storočia pred n. l. Divadlo je v takom dobrom stave, že by sa po menších technických úpravách dalo v ňom konať predstavenie.

Prechádzame spleťou uličiek, obdivujeme účelnosť stavieb a zariadení (dobre zachovalé termy, skladištia, verejné záchody) a oceňujeme blahodárny tieň úzkych uličiek v prudkej páľave poludňajšieho

ňajšieho slnka. Sú vydláždené kamennými dláždicami a ešte dnes sa v nich jasne rysujú stopy po kolesách vozov. Kedysi to vraj bolo bohaté kvitnúce mesto, dnes je to už len mŕtve mesto rozvalín, bohato navštevované turistami, ktorých láka malebná romantika zrúcanín. Medzi hromadou kamenia, balvanov a povaľujúcich sa úlomkov sôch narastá tráva a bodľačie, ktorému je lepšie starostlivo sa vyhýbať, aby sme náhodou nestupili na hada ležiaceho na výslní alebo nebodaj nenatrafili na nebezpečného škorpióna, ktorého uštipnutie bez okamžitej lekárskej pomoci je smrteľné. (A je to veru živočích, ktorý má dlhý život. Uzavretý v prázdnej skúmavke, keď bol predtým poštípal v letnom tábore jednu školáčku, ešte na štvrtý deň prejavoval veľmi čulé známky života).

Zoznam miest v severnej Afrike tuniskej oblasti, v ktorých sa zachovali antické pamiatky, dopĺňa ešte Bulla Regia, ktorá sa nachádza na úpätí vrchu Džebel Rebia (617 m). Z pamätihodností antickej kultúry možno tu menovať Apollónov chrám, divadlo, svätyňu bohyne Isis a z neskorších čias kresťanskú baziliku.

A napokon Kartágo!

Zrúcaniny tohto mesta, bohatého súpera Ríma, nachádzajú sa v najkrajšej zátoke Stredozemného mora neďaleko hlavného mesta. Sú veľmi starého dáta. Charles Gilbert Picard, ktorý sa považuje za autoritu v otázkach Kartága, píše (*Le monde de Carthage*, Paríž, 1956), že vzniklo roku 814 pred n. l. a že ho založila kráľovská dcéra Elissa, resp. Dido. Pomenovala ho Quart Hadašth, z čoho vraj vzniklo neskoršie pomenovanie Kartágo. Kvitnúcim mestom sa stalo Kartágo v 7. storočí. Ďalšie osudy Kartága sú známe. Dnes je to už len hŕba viac alebo menej definovateľného kamenia sústredeného prevážne na jednom mieste blízko mora uprostred kvetov a udržovanej zelene ako turistická atrakcia. Cennejšie exponáty sú uložené v blízkom múzeu Lavigerie. Je to vcelku pekná zbierka púnskych, gréckych a rímskych predmetov, nájdených na území bývalého Kartága. Pravda, neporovnateľne väčšie a bohatšie zbierky antického sveta obsahuje národné múzeum v Bardó.

Bardó je mesto, ktoré s hlavným mestom, Tunisom, tvorí na pohľad jednoliaty celok. Nedozvedeli sme sa, z akých dôvodov si uchováva samostatnosť mesta, hoci je s Tunisom úplne spojené a len tabuľka hlása návštevníkovi, že je už na území nového mesta. Budova múzea je na priestrannom nádvorí, kde je zároveň aj budova parlamentu, strážená domorodou gardou vojakov v národných krojoch. V múzeu sme strávili celé dopoludnie a bolo veru čo obzerať.

Sú tu veľmi cenné zbierky archeologické z predhistorickej doby púnskej, z doby rímskej, kresťanskej i moslimskej. Oddelenie rímske predstavuje najdôležitejšiu zbierku rímskych pamiatok na území Afriky.

Fascinujúcim dojmom pôsobia na nás najmä obrovské mozaiky, zaberajúce celé sály, s prekrásnymi farebnými výjavmi z antického sveta. Pochádzajú zväčša z cisárskeho obdobia, z 2.—3. storočia n. l. (napr. Perseus a Andromeda, Deväť múz a pod.). K nim sa družia sochy bohov, pochádzajúce z veľkej časti z Apollónovho chrámu mesta Bulla Regia, a sochy cisárov Hadriana (vo vojenskej výzbroji), Marka Aurelia, Lucia Vera a členov cisárskej rodiny Fláviovcov. Okrem toho je tu množstvo sôch, znázorňujúcich bežné typy a rôzne výjavy z každodenného života, ako je muž v tóge, žena v pale, posmrtná socha nebožtíka v podobe Herkula s leviou kožou a najrozmanitejšie druhy potrieb každodenného života, napr. kahance, lampy a pod. Mnoho drobných sošiek pochádza zo starovekého Thysdru (terajšieho El Džemu), obrovské sarkofágy a inkrustované nádoby z Bizerty; okrem toho je tu veľké množstvo cippov a stél z rôznych končín Afriky. Okrem latinsky písaných nápisov na náhrobných kameňoch stojí za zmienku dvojjazyčný nápis púnsko-líbyjský, nájdený v Dugge. Pochádza z čias kráľa Masinissu z 2. storočia pred n. l. Predpokladá sa, že všetky umelecky cenné predmety nie sú výtvorom domorodého obyvateľstva, ale boli importované z Egypta, z Grécka, alebo sa sem dostali od juhoitalských a sicilských Grékov. Korintské a aténske vázy s čiernou kresbou na ružovom alebo bielom podklade pochádzajú, ako sa to dozvedáme z prospektov múzea, zo 6.—5. storočia pred n. l.

Gongy ohlásia poludnie a s ňou štvorhodinovú prestávku a my sme sotva stačili prezrieť rímske oddelenie. Dobre nám však padlo, že sme medzi veľmi skromnými zbierkami novších čias objavili úplne náhodou pri odchode z múzea aj neveľkú vitrínu so starým českým a benátskym sklom.

V iných menších múzeách slávu antických pamiatok zatienili už moslimské zbierky. Tak je tomu v spomenutom mestečku Suss a inde.

Tunis — to je skutočne krajina antických pamiatok. Dnes je však v antických pamiatkach smutno. Chodíme po nich, predierajúc sa trávou a bodľačím ako po cintorínoch dávnovekej minulosti a zašlej slávy, lebo kameň sa predsa len neúprosne rozpadá. Na jeho troskách budujú si Arabi nový život.

E. Šimovičová

KLEON RANGAVIS

CYPŘIŠ

Chladný bouřného větru dech předčasně spadlé
listí na zemi rozmetá a krouží jím v kole;
právě tak sny mého dětství předčasně zvadlé
viděl jsem opadat s větve života mého, teď holé.

Již sbohem jsme dali té milené, líbezné době,
v níž smavá příroda jak víla vděkuplná,
v nového roku je oděna darech, božské to zdobě,
a zlatá světla jejího se vůkol šíří vlna.

V níž všude v údolích se koberec pestrý stře,
z květného rohu hojnosti déšť růží ven se řine,
v níž píseň šumnou k nevinných lásek hře
potůček hude, jenž lučin zelení se vine.

Umlklo tiché zpívání stín skýtajícího háje,
utichl švitor vlaštovek, ustaly vůně nesoucí vánky,
na horách již dopěly píseň pastýřů šalmaje
a nikde již nevidíš se pást bělounké beránky.

Pryč nenávratně je vše to rozkošné a milé,
žhavé touhy a horoucí vášně, to všechno zmírá,
bezlistým větvovím severák sviští té chvíle,
a stále hustší zlověstné temno mne svírá.

Jen mělko tkvícími o svah se opíraje kořeny,
strom trosečník, marně se osudu vzpírám,
a zběsile bičován neutuchajícími bouřemi,
pln zoufalé naděje k nebi svůj zrak upírám.

Když pak vidím ty stromy, jak stojí vůkol nehnutě,
o znovuzrození svém, až přijde jaro, sníce,
k čemu však, volám, jsou jara květonosné perutě?
Když cypřiš ztratil listí své, již neobživne více.

Z novořečtiny přeložil

L. Hoch

Julián Apostata: Úvahy o vládě, výchově a společnosti

Římský císař Julián byl synovcem Konstantina Velikého, který jako první učinil křesťanství státním náboženstvím římské říše. Také Juliánovi se už od dětství dostalo křesťanské výchovy. Byl sice členem císařské rodiny, ale vládnoucí císař Konstantius v obavě před dalšími nápadníky trůnu dal vyvraždit většinu Juliánových nejbližších příbuzných. Už v mládí hledal Julián útěchu ve filosofických studiích a v 19 letech odpadl vlivem novoplatonismu vnitřně od křesťanství. V 25 letech dosáhl značných vojenských úspěchů jako velitel římských vojsk v Gallii, a tím nabyl sebevědomí a začal pomýšlet na císařský trůn. Teprve tehdy se otevřeně začal hlásit k tradičnímu antickému náboženství, ovšem v jeho pozdní podobě prosáklé orientálními prvky. Později jej za to církev nazvala Odpadlíkem, řecky Apostatou. V té době náhle zemřel císař Konstantius a Julián se stal jeho nástupcem.

Smutné dětství prožité v obavách o život a v neustálé přetvářce na nepřátelském císařském dvoře mělo veliký vliv na vývoj Juliánovy povahy. Zůstal vnitřně rozkolísaný, nejistý a jeví se nám jako typický představitel protikladné doby na rozhraní dvou historických epoch — pohanského starověku a křesťanského středověku. Za svůj vzor si sice vybral císaře-filosofa Marka Aurelia, později však padl v 31 letech na tažení proti asijským Parthům, napodobuje svůj druhý extrémní vzor — dobyvatele světa Alexandra Velikého.

Z jeho poměrně rozsáhlého literárního díla se nám zachovala větší část. Jsou to zvláště řeči a dopisy rázu úředního i soukromého, které nám odhalují císařovo rozporuplné nitro, jeho nadšené plány na obrodu zanikajícího antického světa i zklamání nad neúspěchy. Je to jeden z nejvýznamnějších pramenů pro pochopení zániku antiky i tragické historické postavy Juliánovy. Její tragičnost je v tom, že ještě za svého života viděl a musel pochopit, že jeho úsilí o restauraci helénského antického světa je marné. Odtud vznikla legenda, že Julián umíraje přiznal Galilejskému, tj. Kristovi, vítězství.

Zde podáváme tři ukázky z Juliánových dopisů. První list je psán v době, kdy se stal císařem a uvědomuje si, jak odpovědný úkol na sebe bere, další dvě ukázky jsou dokladem jeho snahy reformovat tradiční antickou víru a dát jí nový etický obsah, který by mohl obstát proti nastupujícímu křesťanství.

List filosofu Themistiovi o odpovědnosti vladaře

Velmi rád bych splnil Tvé naděje, které ve mne vkládáš, jak vidím z Tvého dopisu. Bojím se však, že se mi to nepodaří, poněvadž, jak v rozmluvách s přáteli a snad ještě spíše ve vlastním nitru si o mně slibuješ příliš mnoho. Už kdysi dávno mi běžel mráz po zádech, kdykoli jsem pomyslil na to, že jednou budu muset měřit své síly s Alexandrem Velikým a Markem Aureliem nebo s jinými vladaři, kteří vynikli nějakou ctností. Jímal mě zvláštní strach, aby se nezdálo, že prvnímu z nich se nevyrovnám statečností a že nedosahuji ctnostné dokonalosti druhého. Proto jsem se snadno dal pohnout k tomu, abych dal přednost životu v ústraní, a vždy jsem rád vzpomínal na svůj pobyt v Athénách zasvěcený studiu a považoval jsem za správné doporučovat takový způsob života i svým přátelům.

Svým posledním dopisem jsi jen zvětšil můj strach a ukázal jsi mi, že zápas, který mám podstoupit, je ještě těžší, než jsem si uvědomoval. Říkáš, že božstvo mě postavilo na to místo, které přede mnou zastával Héraklés a Dionýsos. I oni prý byli zároveň mysliteli i králi a svým úsilím očistili téměř celou zemi i moře od stále vzrůstající špatnosti. Vybízíš mne, abych odhodil každou myšlenku na život v pohodlném ústraní a abych se dal do boje, jak je důstojno mých předsevzetí. Dále připomínáš dávné zákonodárce Solóna, Pittaka a Lykúrga a říkáš, že lidé musí v dnešní době právem ode mne očekávat více. Při těchto Tvých slovech jsem se trochu vyděsil. Uvažoval jsem takto: Ty jako filosof nesmíš ani nikomu lichotit ani se před nikým přetvařovat. O sobě jsem si byl zase vědom, že od přírody nejsem nadán žádnou vynikající vlastností — ani od narození a ani jsem žádnou nezískal. Jedinou mou předností snad je to, že jsem si oblíbil filosofii. Nevěděl jsem tedy, co si mám o Tvých slovech myslet, až mi božstvo vnuklo myšlenku, zda mně snad nechceš těmito chválami povzbudit a ukázat mi velikost nastávajících zápasů, do nichž se musí státník neustále pouštět. Tímhle způsobem bys ovšem každého spíše od politického života odvrátil, než abys ho k němu povzbudil. Představ si, že se někomu podařilo proplout mořskou úžinou u vás a už tato plavba mu nepřipadala nijak snadná a lehká; a tu by slyšel od věštce z povolání, že musí přeplout ještě Egejské a Iónské moře, dosáhnout vnějšího moře a pak by mu věštec řekl: „Copak teď, to ještě vidíš hradby měst a přístavy, ale až se dostaneš tam na vnější moře, pak už neuvidíš ani maják ani útes a

budeš rád, když uvidíš nějakou loď aspoň zdálky a budeš moci zavolat na její cestující. A až jednou po dlouhé době se zase přiblížíš k pevné zemi, budeš se často modlit k bohu, aby ti dopřál dosáhnout aspoň na konci života přístavu, kde bys odevzdal neporušenu loď a cestující bys živé a zdravé vrátil jejich rodinám, své tělo pak svěřil matce zemi. Ale o tom všem budeš právě až do onoho posledního dne v nejistotě.“ — Myslíš si snad, že po vyslechnutí takové věštby bude ještě někdo chtít třeba jen bydlet u moře a nedá raději sbohem bohatství a pokladům získaným obchodem? Stejně tak nic pro něho nebudou znamenat četné známosti, přátelé v cizině, poznávání cizích národů, a spíš prohlásí za moudrého Epikúra, jehož zásadou je strávit život v ústraní. Myslím, že i ty sis toho dobře vědom a chtěl jsi mne jen předejít v kritice filosofie Epikúrovy. Říkáš totiž na jednom místě svého dopisu, že vychvalovat život v ústraní a vést diskuse v sloupořadí se sluší tak Epikúrovi. Osobně jsem už dávno přesvědčen, že v tomto bodě nemá Epikúros pravdu. Vůbec je třeba položit si otázku, zda se sluší povzbuzovat k veřejné činnosti kohokoli, například i toho, kdo od přírody na to nestačí nebo kdo ještě k takové činnosti plně nevyzrál. Myslím, že není správné nutit lidi, kteří vždy sami sobě nejlépe rozumějí, a vybízet je proti jejich vůli k tak závažné činnosti, o jejímž zdaru nerozhoduje vždy jen řádnost a dobrá vůle, ale často jen náhoda, která vládne všemu a nutí události, aby probíhaly podle její vůle. Myslím, že stoik Chrýsippos ve všem ostatním měl pravdu a právem byl považován za moudrého, ale neuznával v životě náhodu a štěstí a jiné podobné činitele, které mají vliv na životní dráhu politiků. Tento jeho názor není v souladu s nespočetnými příklady, o nichž nás poučuje průběh dějin. Jak můžeme prohlásit za šťastné Katóna nebo Dióna ze Sicílie? Těm sice pramálo záleželo na smrti, ale zato jim velmi muselo záležet na tom, aby neopustili nedokončené dílo, které započali, a byli by podstoupili cokoli za to, aby je mohli dovést k zdárnému konci. Když utrpěli nezdar, snášeli tento osud sice důstojně, jak se vyprává, a jejich ctnost jim jistě byla útěchou. Sotva bychom je však — pokud nejsme stoiky — mohli prohlásit za šťastné, když nedosáhli cíle svých nejkrásnějších záměrů. Proti tomu je třeba namítnout, že není totéž, můžeme-li se o někom vyjádřit pochvalně nebo můžeme-li ho prohlásit za šťastného. A poněvadž každý živý tvor už od přírody touží po štěstí, je lepším a přirozenějším životním cílem chtít být šťastným než chtít být chválen za ctnost.

Na důkaz toho, že nejsem sám, kdo si myslí, že štěstěna má rozhodující moc v lidském podnikání, Ti ocituji místo z Platóna, z jeho

skvělých Zákonů. Vím ovšem dobře, že je znáš, vždyť sám jsi mě jim učil, ale chci ti ukázat, že neberu svůj úkol na lehkou váhu, proto jsem ti ten výrok, který zní asi takto, opsal: „Všechny lidské věci řídí božstvo a spolu s ním náhoda a příležitost. Ovšem je třeba zmírnit toto tvrzení dodatkem, že se k tomu druží třetí činitel, umění." Platón pak pokračuje výkladem, jaký má být umělec a tvůrce krásných děl a vládce: „Kronos poznal, že lidská povaha, spravuje-li lidské záležitosti s neomezenou mocí, není schopna vyvarovat se zpupnosti a nespravedlivosti. Maje to na mysli ustanovil našim obcím za krále a vládce nikoli lidi, ale bytosti lepšího, spíše božského rodu, daimony, kteří o nás pečovali bez velké námahy a starali se o mír, stud, dostatek spravedlnosti a naučili lidské pokolení žít bez svárů a ve štěstí. Tento příběh nás dosud pravdivě poučuje o tom, že ty obce, kterým nevládne božstvo, ale pouhý člověk, nevycházejí ani na chvíli ze strastí a útrap. Je tedy nutno, abychom všemožně napodobovali způsob života, jaký byl za Krona, a poslouchali té části naší bytosti, která se podílí na nesmrtelnosti, a veřejně i soukromě spravovali své domácnosti i obce tak, že bychom vládu rozumu považovali za zákon. Jestliže však nabude vlády jeden člověk nebo skupina několika jednotlivců nebo taková vláda lidu, která by toužila jen po rozkoších a naplnění svých žádostí, a pošlape přitom práva, ať už obce či jednotlivce — pro takovou vládu není žádná možnost záchrany."

Chápeš tedy, že i když jsme svou přirozenou povahou pouhými lidmi, že se vůlí musíme snažit přiblížit povaze božské a zbavit se všeho, co je v nás smrtelné a živočišné až na to nejnutnější k zachování tělesného zdraví? Myslíš si ještě, že jestliže někdo, maje všechny ty potíže, o kterých jsem psal, na mysli ve chvíli, kdy je téměř násilím hnán na životní dráhu státníka, propadá malomyslnosti, že hned musí být i stoupencem Epikúrovým a toužit po klidném životě v ústraní v zahradách filosofických škol na athénském předměstí, plných vůně myrrhy nebo ve studovně Sókratově?

Snad se ti zdá, že jsem dovedl životní obtíže nést důstojně, zato dary štěstěny že přijímám nedůstojně a nestatečně, když dávám přednost pobytu v Athénách před nádherou, která mne nyní obklopuje, když vychvaluji klidný život v ústraní, který jsem tam mohl vést, a mám výhrady vůči nynějšímu způsobu života pro množství práce. Ale myslím, že je nutno mě posuzovat příznivěji a nevycházet z úvahy o životě teoretickém nebo praktickém, ale spíše vycházet ze zásady „Poznej sebe sama!" a z Aristofanova verše „Ať každý dělá jen to řemeslo, které zná."

A já si myslím, že povinnosti vladaře přesahují lidské možnosti a že každý vladař by měl mít v sobě něco božského, jak to říkal Platón. A ještě ti uvedu místo z Aristotela, které se týká tohoto problému. Ve svém pojednání O státě Aristotelés říká: „Jestliže někdo pokládá království za nejlepší státní zřízení, jak se bude řešit otázka královských potomků? Má kralovat i rod? Nebudou-li potomci od přírody nadáni vynikajícími vlastnostmi, byla by taková zásada jistě špatná. Jistě by bylo v moci krále vládu dětem nepředat. Tomu je však těžko uvěřit. Je to těžká věc a vyžadovala by si větší dokonalosti, než jaká je v lidské povaze. O tzv. absolutní královské moci, podle které vládne král všem jen podle své vůle, někteří soudí, že není ani přirozené, aby jeden vládl nad všemi občany. Neboť ti, kteří jsou rovni od přírody, mají mít i stejná práva." A o něco dále říká: „Kdo chce učinit vládcem rozum, ten chce, jak se aspoň zdá, mít za vládce božstvo a zákony. Kdo žádá, aby vládl člověk, přidává tím i zvíře. Neboť leccos živočišného má v sobě žádostivost a vášeň zaslepuje i nejlepší muže. Proto zákon je rozum bez žádosti." — Vidíš, že filosof zřejmě nedůvěřuje lidské přirozenosti a pohrdá jí. Svým výrokem totiž říká, že žádná lidská bytost není hodna, aby ji osud postavil na tak vyvýšené místo. Soudí, že není pro člověka snadné, aby dal přednost společnému prospěchu občanů před prospěchem svých dětí, a říká, že není spravedlivé vládnout mnoha lidem sobě rovným, a jako korunu tomu nakonec nasazuje výrok, že zákon je rozum bez žádosti, že jemu jedinému lze svěřit správu státu, ale nikomu z lidí. Jejich rozum totiž, i když jsou dobří, je spjat s vášní a žádostí jako s nejhoršími zvířaty. Tyto názory se přesně shodují s názory Platónovými, podle nichž má vladař vždy být lepší než poddaní, má nad ně vynikat nejen svým postavením, ale i přirozenou povahou, což se mezi lidmi dost těžko hledá. A konečně je nutno, aby se vladař vždy úzkostlivě přidržoval zákonů, ale ne takových, které byly vyhlášeny podle okamžité potřeby nebo zdání lidmi, kteří se při tom ve všem neřídili rozumem. Zákony má dávat ten, jehož rozum a duše jsou zcela bezúhonné a kdo je nedává s ohledem na okamžité přestupky ani s ohledem na přítomnou situaci, ale kdo pochopil podstatu správy státu i podstatu práva a křivdy. Z poznání této podstaty ať převezme co nejvíce a ať pak dává občanům zákony obecně platné bez ohledu na přátelství a nepřátelství, sousedství a příbuzenství. Je dokonce lepší, nedává-li zákony svým současníkům, ale potomkům nebo cizincům, k nimž nemá ani v přítomnosti a neočekává ani v budoucnosti žádný osobní vztah.

Pod dojmem této velké odpovědnosti já pochopitelně vychvaluji svůj dřívější způsob života, a poněvadž tě poslouchám, mám nejvíce na mysli to, žes mi nejen řekl, že teď pro mne začíná soutěžení s oněmi dávnými zákonodárci — Solónem, Lykúrgem a Pittakem, ale také to, že jsem přešel od teoretických filosofických úvah k uplatňování filosofie v praxi. Teď ti chci ještě otevřeně napsat, v čem jsem byl, můj milý příteli, při čtení tvého dopisu na pochybách. Chci, abys mi to vysvětlil jasněji. Prohlásil jsi, že si ceníš více života praktického než života zasvěceného filosofii. Jako svědka ses dovolával Aristotela, který ztotožňoval štěstí se správným jednáním. Když Aristotelés zkoumal rozdíl mezi životem věnovaným veřejné činnosti a životem zasvěceným teoretickému studiu, byl tu trochu na vahách; ačkoli všude jinde dává přednost teorii, zde vyzdvihuje původce správných činů. A těmi, jak ty říkáš, jsou právě vladaři. Myslím, že Aristotelés se nikde nevyjádřil ve smyslu té věty, kterou tys přidal, spíš bychom tomu mohli rozumět právě naopak. Protože jeho věta: „Činnými ve vlastním slova smyslu u vnějších činů nazýváme původce myšlenek", se vztahuje na zákonodárce, na politické filosofy a vůbec na všechny tvůrčí pracovníky, ne na pouhé vykonavatele politické činnosti. Ti první ovšem se nesmějí spokojit tím, aby jen uvážili a promysleli, co je nutno udělat, a uložili to pak jiným, ale sami musí ve všem přiložit ruku k dílu a jednat, jak přikazují zákony a často i, jak nutí okolnosti.

O Pýthagorovi, Démokritovi a Anaxagorovi z Klazomen bys jistě řekl, že byli obzvláště šťastni, poněvadž se mohli věnovat teoretickému bádání. Sókratés však, který neměl v úctě teorii a spokojil se praktickým životem, nebyl ani pánem své vlastní ženy a syna, natož aby vládl třeba jen dvěma či třem spoluobčanům. A nebyl snad činným člověkem jen proto, že nikomu nevládl? Já si dovoluji tvrdit, že Sókratés dokázal v životě více než Alexandr Veliký. Vždyť jemu vděčí za svůj vznik moudrá filosofie Platónova, vojenské umění Xenofóntovo, statečnost Antisthenova, eretrijská a megarská filosofická škola a nesčetné jiné. A to se nezmiňuji o školách přímo odvozených od jeho učení, o Lykeiu, stoické škole a o Akadémii. Komu přineslo prospěch vítězství Alexandrovo? Které město získalo tímto vítězstvím lepší správu? Který jednotlivec se stal lepším? Mohl bys najít mnohé, kteří díky tomuto vítězství zbohatli, ale nikoho, kdo by byl zmoudřel nebo se stal rozvážnějším. Spíše leckdo se stal chlubnějším a zpupnějším. Ale všichni lidé, kteří dnes nalézají útěchu ve filosofii, vděčí za to Sókratovi. Vždyť ani ty sám bys v tom případě nebyl mužem činného života, poněvadž nejsi ani vojenským velitelem, ani řečníkem lidu a nevládneš žádnému národu nebo městu. A přece by toto nemohl tvrdit žádný rozumný člověk. Vždyť tím, žes vychoval, ať už mnohé nebo i jen tři či čtyři filosofy, jsi prokázal lidem větší dobrodiní než mnoho králů dohromady. Vždyť filosof nemá nikterak nízké postavení a jeho úkolem není jen, jak ty říkáš, být poradcem ve věcech obecného zájmu, takže jeho činnost by se smrskla na pouhé mluvení. On musí právě činem podepřít svá slova a ukázat se takovým, jakým chce, aby se stali druzí. Teprve potom mu lidé budou důvěřovat a on je spíše povzbudí k činu než ti, kdo pouhým příkazem pobízejí lidi k správnému jednání.

Ale už se musím vrátit k svému původnímu úmyslu a ukončit dopis, který se stal snad trochu delším než je třeba. Hlavním cílem mého dopisu je dokázat ti, že nemám odpor k životní dráze státníka ani proto, že bych se honil jen za zábavou a měl snad v lásce prázdný a lehkomyslný život. Jak jsem prohlásil hned na začátku, necítím se k tomu dosti vzdělaným ani nějak nadprůměrně nadaným, a navíc se obávám, abych neuškodil filosofii, která v dnešní době už tak jako tak se těší malé vážnosti a v níž i já sám, ač ji mám tak rád, jsem mnoho nedosáhl. Proto jsem už dříve o těchto věcech psal a v tomto dopise, pokud to bylo v mých silách, jsem se znovu snažil obhajovat se proti vašim výčitkám.

Z listu nejvyššímu knězi Theodórovi o nápravě společnosti

Především je třeba šířit lidumilnost, která sama o sobě přináší další dobro — v první řadě přízeň bohů. Lidé, když vidí některé ze svých bližních postiženy nezaviněnou nouzí, činí za to výčitky bohům. Ale bozi přece nejsou vinni jejich chudobou, ale nenasytnost nás majetných zaviňuje to liché podezření vůči bohům a nespravedlivé výtky vůči nim. Co ještě chceme? Aby božstvo znovu seslalo chudákům zlatý déšť, jako kdysi obyvatelům Rhodu? Kdyby k tomu i došlo, jistě bychom hned poslali své sluhy, všude bychom rozestavěli nádoby a všechny druhé bychom zaháněli, abychom se sami zmocnili božských darů určených pro všechny. Právem by se tedy každý mohl podivit, nač čekáme na takový zázrak — ostatně zcela zbytečný — a nezačneme raději dělat to, co je v moci nás samých. Kdo už zchudl z toho, že se rozdělil se svým bližním? Je nutno, aby majetní se podělili o svůj majetek se všemi lidmi, přitom štědřeji dávat řádným lidem, všechny ostatní nemocné a chudé zbavit nejhorší nouze. Řekl bych, i když se to

snad zdá nesmyslné, že mezi zbožné skutky patří též podělit se o šat a jídlo i s nepřítelem. Vždyť dáváme lidské bytosti, ne jednotlivci určité povahy. Proto myslím, že stejné péče by se mělo dostávat i vězňům. Taková lidumilnost přece neuškodí spravedlnosti, poněvadž ve vězení čeká mnoho lidí teprve na soud. Někteří z nich sice budou odsouzeni, ale u jiných se ukáže, že jsou nevinni. Bylo by tedy příliš tvrdé, abychom se kvůli špatným chovali nelítostně a nelidsky i k nevinným v obavě, abychom zároveň s nevinnými neprojevili soucit i špatným.

My všichni vzýváme Dia, ochránce cizinců, ale sami se k cizincům chováme hůře než Skythové. Uctíváme bohy, ochránce příbuzenských vztahů, a přitom se k vlastním příbuzným chováme jako k cizím lidem. Člověk člověku, ať chce nebo nechce, je příbuzným, ať už proto, že jsme všichni potomky jedněch prarodičů, či ať už nás bozi stvořili jakýmkoli způsobem všechny najednou zároveň s počátkem světa.

(Dokončení příště)

R. Dostálová

Poznámka k 421. a 438. verši Klaretova Glosáře

Ve 421. verši Klaretova Glosáře[1]) jsou uvedeny v oddíle *De piscibus* tři latinsko-české dvojice: *drzewnye sit calazo, kiloka drzipa, pladnye mylago.* První a třetí dvojici objasnil R. Ryba v „Listech filologických" 69, 1942, str. 243—244. V této poznámce si povšimneme prostřední dvojice. Pro její latinskou část *(kiloka)* najdeme, podobně jako pro výrazy *„calazo"* a *„mylago"*, předlohu v encyklopedickém díle Tomáše z Cantimpré *Liber de naturis rerum,* v němž čteme v oddíle *De piscibus* (v rukopise pražské UK XIV A 15 f. 96ra) tento výklad: *De kylok. Kylok piscis marinus est, ut dicit Aristoteles, et applicatur lapidibus. Testa eius, in qua latet, similis est teste vasis et est aspera multum. Creacio eius corporis similis est creacioni carnis. Hoc genus piscis sentit, quicquid appropinquat ei. Applicatur autem lapidibus cum suis pedibus posterioribus, anterioribus vero pedibus, quibus quasi pro manibus utitur, quicquid per eum transit de piscibus, depredatur. Si quid vero transit, quod vincere nequaquam se posse credit, tumescit et contrahit se et adheret fortiter lapidi, cui applicatur. Orificium eius in medio corporis est. In isto genere piscium sunt duo modi. Unum est parvi corporis et comeditur et propter hoc venantur ipsum homines in hyeme et comeditur in estate. Infuso enim sale longo tempore reservatur. Alterum genus magnum est, distinctum albedine, sed adeo pestilens est, ut si aliquis eum attigerit, dissolvatur et deterioretur eius disposicio tempore caloris.* Tomášův text je nepřesnou obdobou Aristotelova výkladu (*Historia animalium* 531[a]32-531[b]16) o mořských sasankách, zvaných řecky ἀχαλήφη. Tomášův výraz *kylok* přetvořil Klaret v *kiloka.* Albert Veliký, autor spisu *De animalibus libri XXVI*[2]), závislého rovněž na Tomášovi, jej uvádí (lib. XXIV, 36) v podobě *kyloz.* Česká část této Klaretovy dvojice je nejasná. Slovo *dřípa* není v materiálu staročeského slovníku (podle laskavého sdělení dr. Michálka) odjinud doloženo. Jungmann,[3]) na něhož navazuje Flajšhans, je zná jednak ve významu *cár,* jednak jako botanický termín (Preslův) *cíp, část cípatého okraje.* Klaretův výraz pokládá za slovo odlišné.

Nejasný je i český výraz Klaretovy dvojice ve verši 438 (v oddíle *De blandis monstris*): *cortuga*[4]) *pokrzintacz.* Latinskou část dvojice však lze i zde srovnáním s dílem Tomáše z Cantimpré uspokojivě vysvětlit. *Cortuga* je *tortuca (maris),* druh želvy, o níž vykládá Tomáš (zmíněný rukopis UK f. 90rb): *Tortuca maris monstrum est ingens et forte nimis; adinstar tortuce terrestris formata est, sed in inmensum excedit eius magnitudinem. Octo enim cubitorum longitudo eius et*

quatuor latitudo. Scutum habet triangulare atd. Podruhé se setkáváme se středověkým pojmenováním želvy[5]) v 569. verši Klaretova Glosáře, v oddíle *De serpentibus*. I zde následoval svou předlohu, dílo Tomášovo, v němž je výklad o želvě rovněž zařazen i v oddílu o plazech (v uvedeném rukopisu UK f. 103ra).

D. Martínková

POZNÁMKY

[1]) Klaret a jeho družina, vyd. V. Flajšhans, I, Praha 1926, II, Praha 1928.

[2]) Albertus Magnus, *De animalibus libri XXVI*, vyd. H. Stadler, Beiträge zur Geschichte der Philosophie des Mittelalters XV, 1916, XVI, 1920.

[3]) Slovník I, Praha 1835, str. 478a.

[4]) Různočtení *tortuga* uvádí Flajšhans l. c. II, 396b.

[5]) Srv. Du Cange, *Glossarium* VIII, 136a (přetisk vydání z r. 1883 až 1887, Graz 1954). Franc. *tortue*, it. *tartaruga*.

Latina v USA

Za svého pobytu v USA jsem v hlavním městě státu Michigan Lansingu navštívila několik škol — základních, středních, odborných i vysokých. Jako učitelku latiny mne samozřejmě nejvíce zajímaly hodiny latinského jazyka na středních školách. Pokusím se přiblížit jednu z hodin — dějištěm je městská střední škola v East Lansingu.

Tato škola patří mezi nejmodernější ve státě, má proto pro každý předmět, tedy i pro latinu, samostatnou učebnu. Na stěnách visí četné barevné obrazy a reprodukce, plány, mapy, gramatické přehledy, v knihovně na zadní straně učebny jsou uloženy nejdůležitější spisy antických autorů — většinou v překladu.

Latina je na této škole volitelným předmětem stejně jako ostatní cizí jazyky. Vyučování probíhá ve čtyřech hodinách týdně (vyuč. hodina trvá 60 min.), pro druhý a třetí ročník společně, protože ve třetím ročníku zůstali už jen ti „nejvěrnější stoupenci". Sledované hodiny se zúčastnilo 14 studentů 2. roč., dva 3. roč. a dvě učitelky, pracující v tzv. „team worku". Studenti probírali „De amicitia", při čemž po většinu času pracovali zcela samostatně. Druhý roč. rozebíral text po stránce gramatické, žáci třetího roč. podávali výklad stylistický a věcný. Učitelce nezbývalo než korigovat chyby ve výslovnosti, zatímco druhá učitelka kontrolovala logický postup při hledání ve slovníku, odkazovala na vhodné partie v odborné literatuře apod.

Škola užívá učebnice „Using latin" od A. Horna, J. F. Gummerse a M. M. Forbesové, která patří podle slov vyučujících k nejlepším v USA. (V knihkupectví jsem viděla osm různých učebnic latiny pro střední školy, ale vím, že je jich mnohem více, záleží tedy na škole, které z knih dá přednost.) Jmenovaná učebnice vynikajícím způsobem vyvažuje tři základní složky — gramatiku, literaturu a reálie. Ve třetím ročníku se ovšem klade největší důraz na reálie, totiž na poznání antického světa a konfrontaci s přítomností. V každé lekci je upozornění na styčné body historie a současnosti, velmi podrobně se probírá Galie a Germánie (samozřejmě podle Caesara), na pořadu jsou též některé z otázek psychologických, filosofických a etických — např. životní rovnováha, postoj antické společnosti k problému života a smrti, vládě a moci atd.

Výklad gramatický vcelku odpovídá naší nejnovější učebnici, vypouští tedy téměř všechny výjimky a „záludnosti". Procvičování gramatiky se však neděje na vykonstruovaných nebo z kontextu vytržených větách, ale přímo na úryvcích z antických autorů v takovém rozsahu, který by vzbuzoval hrůzu u 90 % našich žáků. Některé obtížnější texty jsou předem gramaticky nebo významově vysvětleny. Studenti mají tak už od prvního ročníku vztah k ant. literatuře. Učebnici doplňují přehledy výslovnosti a gramatiky, mapy, kalendář a množství ilustrací. Učitelé mají k dispozici také magnetofonové pásky nebo gramofonové desky s namluvenými latinskými texty (používá se jich zejména pro cvičení výslov-

nosti v kabinách), dále barevné 16mm filmy (Život v raném Římě, Caesar, Claudius, Císařství, Duch Říma...), kratší filmové a televizní pásy pro jednotlivé lekce učebnice (Imperium Romanum, Vita Julii Caesaris, Vita cottidiana, Duo amici, Architectura Romana), historické rekonstrukce Říma, Pompejí a nejrůznější další pomůcky. Tyto pomocné materiály jim vydává Oddělení pro klasická studia Michiganské státní university.

Zkoušení žáků se provádí dvěma způsoby — běžným (překlad textu) a písemnými testy, které jsou opravovány automatickými stroji. Úroveň všech žáků byla — pokud jsem tak mohla soudit podle své znalosti angličtiny — velmi dobrá. Studenti projevovali aktivitu na naše poměry nesrovnatelně vyšší, znali už z prvního ročníku řadu latinských autorů, dovolávali se jejich svědectví nebo citátů, sami odvozovali některé závěry. Většina z nich byla už dříve v Itálii na studijní cestě, takže měli osobní vzpomínky a dodatky k probírané látce. (Studentské zájezdy do Evropy jsou totiž jednou z nejlacinějších zábav, které si Američan může dopřát.) Celkový dojem byl takový — škola v East Lansingu se snaží se zdarem přiblížit žákům duchovní svět a odkaz antiky. Také znalosti gramatiky byly dobré, asi tak na úrovni našich jedničkářů, resp. dvojkařů. Těchto dobrých výsledků je jistě docíleno tím, že si latinu zapisují především ti, kdož mají o tento předmět zájem nebo ho budou potřebovat při dalším studiu. (Rozsah volitelných předmětů je velmi široký — patří sem např. cizí jazyky — němčina, franština, španělština, hra na hudební nástroj, zpěv, výtvarná výchova, práce v domácnosti, zdravověda, péče o děti, oprava automobilů, dramaturgie nebo hra, sportovní disciplíny, práce s pěveckým sborem atd. Škola má tedy k dispozici nejen výborně vybavené standardní učebny, ale též několik tělocvičen, plavecký bazén, perfektně zařízené kuchyně, šicí stroje, ateliéry, nemocniční pokoje, knihovny, jídelnu se samoobsluhou, velkou opravnu aut, divadelní sál, místnost pro sborový zpěv, nejrůznější hudební nástroje atd.)

Studenti vypracovávají své úkoly ve škole, mohou tu tedy zůstat tak dlouho, jak potřebují. Po vyučování se shromažďují v prostorných studovnách, kde jsou jim k dispozici všechny potřebné knihy, odborná i krásná literatura, příp. mohou zajít zopakovat si nebo prohloubit látku k vyučovacím strojům, použít filmových, televizních, magnetofonových záznamů a nejrůznějších dalších pomůcek. Pro případ poškození některého zařízení slouží tzv. „píchačky", takže každý student přicházející do odborné pracovny musí mít na vlastní kartě vyznačenu studijní dobu.

J. Koudelková-Kalvodová

Přednášky JKF v r. 1967

PRAHA

Jan Pečírka, Kalendář svátků a státní kalendář v Athénách

(26. I. 1967)

Přednáška ukázala na několika příkladech vybraných z datovaných attických nápisů, jak Athéňané počítali čas a jaký význam měl kalendář v jejich každodenním náboženském i politickém životě. Ukázala zároveň na význam studia nápisů pro poznání kalendáře a jeho prostřednictvím pro hlubší pochopení některých pro nás nezvyklých pravidel a pověr státního i náboženského života.

Dušan Machovec, Metodologické otázky dějin antické filosofie

(23. II. 1967)

I. Materiálové předpoklady dějin antické filosofie *(klasická filologie)*:

1. otázka materiálu, relativní úplnosti dochovaných památek; základní edice, určování textu podle základních vydání, základní paginace atp. *(ediční práce)*; 2. otázka textové věrnosti, přesnosti originálu *(textová kritika)*; 3. otázka překladu jako předpokladu interpretace *(překlady cílové a funkční)*; 4. otázka možnosti získání ztraceného textu, např. novými nálezy, rekonstrukcí ztracených pramenů primárních atp. *(archivní práce, archeologie, kritická rekonstrukce na základě sekundárních pramenů, heuristika vůbec)*; 5. otázka obsahové spolehlivosti zachovaných zpráv *(axiologie pramenů)*; 6. otázka poměru kvantity a kvality zachovaných textů k celku tehdejší filosofické problematiky, zaznamenané i nezaznamenané, příp. k celku veškeré filosofické problematiky *(relační axiologie pramenů)*.

II. Interpretace materiálu věcná a logická *(dějiny filosofie jako zvláštního kulturního jevu)*:

7. otázka poměru určité filosofické myšlenky nebo filosofického systému k filosofiím předchozím i následujícím; autonomnosti a imanentnosti filosofického vývoje; logiky filosofického tvoření *(dějiny filosofie v užším až nejužším pojetí: a) monografie o specifických problémech antické filosofie, b) zařazení určité filosofie do celku filosofie, c) dějiny filosofie jako dějiny problémů)*; 8. otázka poměru filosofického díla a jeho tvůrce, poměru obsahu a formy vyjádření k osobnosti myslitelově; psychologie a etiky filosofického tvoření *(monografie o filosofických osobnostech, dějiny filosofie jako dějiny filosofů)*.

III. Interpretace axiologická a historická *(dějiny filosofie v kontextu dějin kultury a dějin lidstva)*:

9. otázka poměru zachované (popř. rekonstruované i předpokládané) filosofické myšlenky, díla a celku filosofické tvorby k ostatním kulturním oblastem; zařazení filosofie do struktury vědění určité doby, popř. vědění a kultury vůbec *(dějiny filosofie jako součást dějin kultury)*; 10. otázka postavení určité filosofie a celku filosofie ve struktuře reálného bytí; historického materialismu *(dějiny filosofie jako součást dějin lidstva)*.

IV. Problematika dějin filosofie, jejich možnosti, oprávněnosti a smyslu *(teorie dějin filosofie):*

11. otázka různosti přístupů k dějinám antické filosofie; různosti kritérií v hodnocení myšlenek, děl a postav antické filosofie *(konfrontace hodnocení staré filosofie s filosofickým stanoviskem, znalostmi a erudicí studovaného historika filosofie);* 12. otázka předpokladů a zásad vlastního objektivního hodnocení jednotlivých filosofických teorií, filosofů, škol, etap a celků filosofie; báze pro konfrontaci rekonstruované historické situace a rekonstruované filosofické reflexe *(pochopení filosofií jako historicky více či méně oprávněných modelů jsoucna a poznání, tj. modelů ontologických a gnoseologických);* 13. otázka dvou cílů dějin filosofie: poznat minulé a pracovat na současném *(pochopení souvztažnosti filosofie a dějin filosofie);* 14. otázka dějin filosofie jako rekonstruovaného (tj. pochopeného a poznaného, resp. reprodukovaného) vývoje filosofie a zároveň jako určitého nástroje pro novou rekonstrukci vývoje filosofie; dějin filosofie jako teoretického modelu vývoje filosofie a tohoto modelu jako cíle a prostředku *(aplikace poznatků sebereflexe filosofie na dějiny filosofie).*

V. Současný stav v řešení problematiky metodologie dějin antické filosofie *(kritické zhodnocení literatury o této metodologii).*

Jan Fišer, Idea všeobecného vzdělání v antickém Řecku

(30. III. 1967)

Neutěšený stav v našem všeobecně vzdělávacím školství je podle autora důsledkem neujasněnosti samotné ideje všeobecného vzdělání. Metodu filosoficko-historické analýzy pokládá proto za jednu z cest, jak představitelům školské politiky přispět k ujasnění historické kontinuity a tedy ke komplexnímu přístupu při vytváření koncepce všeobecně vzdělávací školy. Objasňuje proto na prvém místě podstatu, povahu i funkci sedmera umění v koncepci sofistické, vztah mezi kvadriviem a triviem, jakož i přesun těžiště z kvadrivia do trivia. Upozorňuje dále, jak antický protiklad mezi kvadriviem a triviem se po staletí vracel jako protiklad vzdělání teoretického a praktického, tradičního a moderního, výchovy myšlení a výchovy charakteru, elity a masy. Za významnou kapitolu v genezi všeobecného vzdělání pokládá autor změnu ve funkci hudby z disciplíny kosmologické ve slyšitelné umění. Tento přesun chápe jako důsledek přílišné transcendence a tedy nepoznatelnosti nejvyššího jsoucna cestou rozumového poznání v pojetí křesťanském. Historický proces izolace a atomizace jednotlivých disciplín někdejšího kvadrivia a trivia byl pod tlakem vědecko-technické revoluce vystupňován do nepřehledné již specializace jednotlivých věd, takže se svět stal nepřehledným a málo srozumitelným. Zdá se proto nezbytné usilovat o celistvost obrazu o životě a světě. Podstatným příspěvkem k této celistvosti obrazu o životě, světě a člověku je větší důraz na historický obzor vůbec. Pravda, dobro i krása, nikoliv jako abstraktní ideje, ale jako sám obsah integrované humanity našeho času zůstávají základními idejemi, na nichž bude nutno koncipovat dnešní ideu všeobecného vzdělání.

G. D. Kilpatrick, Židé a křesťané v Egyptě doby římské

(27. IV. 1967)

Přednášející vyšel ze skutečnosti, že r. 35 n. l. (terminus a quo pro vznik křesťanství) je v Egyptě, zejména v Alexandrii, doložena vlivná a prosperující židovská obec, kdežto z r. 200 n. l. máme zprávy o kvetoucí obci křesťanské a židé se stávají bezvýznamnou menšinou. Jaké jsou příčiny těchto změn? Došlo k masové konverzi?

V letech 37—41 n. l. utrpěli alexandrijští židé těžké ztráty při povstání a následujících pogromech. V té době mohli do Alexandrie přijít první křesťané, prchající před pronásledováním v Palestině. Roku 66 vypuklo v souvislosti s počínající válkou v Palestině další povstání židů, které bylo rychle potlačeno. Židé potom v Alexandrii ztratili práva římských občanů.

První zmínka o křesťanech je ve Skut. apošt. 18, 25, kde čteme o Apollovi, který přišel jako křesťanský misionář z Alexandrie do Malé Asie. Západní text (rkp. D), který navazuje na tradici z počátku druhého století, dodává, že Apollós se „vyučil Slovu ve své vlasti". Na začátku druhého století byla tedy v Alexandrii křesťanská obec.

Ke konci vlády Trajánovy vypuklo nové povstání židů v Egyptě a Irénaice, které skončilo jejich naprostou likvidací, nebo vypovězením. Křesťané jakožto ilegální židovská sekta byli zřejmě postiženi stejně.

Od druhé poloviny druhého století existuje však v Alexandrii škola křesťanských katechumenů, která patrně udržovala živé styky s římskými křesťany, což se odráží i v analogických recenzích textu Nového zákona. Pozdější tradice připisuje vznik alexandrijského křesťanství evangelistu Markovi.

Papyrologické a archeologické nálezy svědčí o tom, že nejpozději kolem r. 250 vzniklo v Egyptě koptské křesťanství. Odpovídají tomu i některé údaje z legendy o svatém Antonínu. K popularitě křesťanství mezi Kopty přispělo jeho pronásledování římskými úřady.

Hypotéza o konverzi širokých vrstev egyptských židů ke křesťanství je neudržitelná.

Karel Kurz, K historicko-archeologické metodě. Problém etnicity Japodů.

(25. V. 1967)

Konfrontace literárních a archeologických údajů prokázala podle názoru přednášejícího únosnost představy o ilyro-keltské symbióze na území Japodů. Ilyro-keltskou symbiózu předpokládají dnes v této oblasti především historikové, a to na základě pramenů písemných, hlavně literárních. Přítomnost keltské složky mezi místním obyvatelstvem popírají archeologové na základě výkopů z poslední doby. Historickou rekonstrukci nutno provádět z fakt důkladně chronologicky i obsahově prověřených, nutno pracovat s jasně vymezenými pojmy, nutno respektovat specifičnost výpovědi různých druhů pramenů. Konfrontace literárních a archeologických pramenů, přihlížející k těmto zásadám, dovoluje vrátit se k názoru o ilyro-keltské symbióze, byť v poněkud modifikované podobě. (Srv. Zur Ethnizität der Japoden, *LF* 90, 1967, 259—269.)

Karel Janáček, O pramenu Sextových Hypotypóz

(26. X. 1967)

Sextus rozeznává na jediném místě — a to ve svých raných Hypotypózách v oddílech o tropech — starší a mladší skeptiky. Vylíčení starších deseti tropů věnoval 29 stran, mladších pěti tropů 2 ½ strany a 22 řádek dvěma tropům, které připisuje týmž mladším skeptikům. Pozornost badatelů byla soustředěna na velmi hodnotných deset tropů, méně se dbalo méně hodnotných pěti tropů a prakticky bez povšimnutí zůstaly dva tropy. Je však možno zjistit, že pět tropů, které jsou za sebou probírány dvakrát, má vždycky jiné pořadí. První, nelogické, je totožné s pořadím pěti tropů u Diogena Laertia, druhé pořadí, logické, stojí pod vlivem dvou tropů, které Diogenés vůbec nezná. Přitom Sextus dělí druhý tropus na dvě části διάλληλος a εἰς ἄπειρον. Protože Sextus s oblibou a pohromadě cituje při vyvrácení učení dogmatiků právě tuto dvojici tropů, je možno odhadnout, že vlastním pramenem nesamostatného Sexta — aspoň pro Hypotypózy — bylo nějaké dílo nejmladší skepse, zároveň nejméně hodnotné. Tím si vysvětlíme, že v polemice užívá Sextus deseti tropů a tří zbylých z pěti méně, než těchto dvou formálních. Starší, dobrou látku, jen převzal, s mladší, sofistickou, operoval. (Přednáška s doklady bude uveřejněna v Eirene.)

Jan Pečírka,
Apollónovy statky na Délu a statky obce Chersonésu na Krymu

(30. XI. 1967)

Přednáška seznámila posluchače s archeologickými výzkumy v okolí Chersonésu, kde byly objeveny výborně zachované a dosud v řeckém světě unikátní zbytky systému zemědělských usedlostí helénistické doby. Tyto usedlosti byly srovnány s nápisnými zprávami o statcích na Délu a okolních ostrovech, jež patřily Apollónovu chrámu na Délu a byly jím periodicky pronajímány.

(Rozšířený text přednášky bude uveřejněn v *Listech filologických* 1968).

BRNO

Josef Češka — Radislav Hošek, Římské nápisy na Slovensku

(28. II. 1967)

Přednáška, doprovázená promítáním diapozitivů, obsahovala výklad o římských nápisech dochovaných na Slovensku, o jejich osudech i významu. Všechny dochované nápisy, které vyšly ve Spisech filosofické fakulty University J. E. Purkyně pod titulem *Inscriptiones Pannoniae Superioris in Slovacia Transdanubiana asservatae*, byly při promítání diapozitivů přečteny a některé z nich také interpretovány.

Bořivoj Herzlík, Indie

(28. III. 1967)

Moje cesta do Indie, pracovní úkoly: výuka češtiny, tlumočení a překládání při výstavbě závodu v Tiruchirappalli ve státě Madras.

Památky indického jihu: Tiruchirappalli — Rock Fort (skalní pevnost) z doby dynastie Nayaků; Tanjore — Sri Brihadeeswara Temple — chrám z 10. století, umělecká galerie; Mahabalipuram — chrámy ze 7. století, reliéfy, tesané ve skále, "the 5 Rathas", chrámy ve formě obřadních vozů; Thirumayyam — pevnost; Srirangam — chrámový komplex v blízkosti Tiruchirappalli; Madurai — perla indického jihu, chrám čisté drávidské kultury ze 7.—17. století.

Jihoindická místa: Madras, Namakkal (pevnost). Yercaud (horské letovisko), Kodaikanal (dtto), přírodní rezervace Thekkadi, Trivandrum, hlavní město Kéraly, s pláží Kóvalam Beach. Cape Comorin, nejjižnější místo Indie.

Odpovědi na dotazy: Jazyková situace v Indii, otázka posvátných krav, problém sjednocení indického jihu po stránce jazykové.

Antonín Bartoněk, Antickou Sicilií

(17. X. 1967)

Přednášející přehledně pojednal o dějinách starověké Sicílie a seznámil posluchače s nejdůležitějšími zachovanými antickými památkami z jejího území.

Adolf Erhart, Po stopách antické kultury v západní Evropě

(14. XI. 1967)

Přednášející se pokusil shrnout hlavní rysy historického vývoje západní Evropy od úsvitu dějin až do začátku středověku. Zvláštní pozornost přitom věnoval jednak otázce působení antické kultury a jejích tradic, jednak jazykové situaci v dané oblasti — zejména otázce předindoevropských substrátů, osudům jazyků pevninských Keltů, postupu romanizace a přežívání románského jazyka v bývalých římských provinciích na Rýně a na Dunaji. Svůj výklad doplnil promítáním většího počtu barevných diapozitivů — snímků antických a středověkých památek ve Francii a západním Německu.

Oldřich Pelikán, Římské umění jako pozdní fáze antického vývoje

(12. XII. 1967)

Po objasnění pojmu římského umění nastínil přednášející na příkladě sochařství hlavní problémy při chápání jeho vývoje. Římské umění je nejednotné, horizontálně i vertikálně, a jeho vývoj je konfliktní (nadto více linií vedle sebe i přes sebe). Ve sváru statiky a dynamiky, objektivní i subjektivní, dovršuje klasickou antiku a spěje k pozdní antice, v podstatě už středověké. Stojíc na přelomu epoch, je charakterizováno častými projevy manýrismu. Proti Řecku je poplatnější času, a tím je dnešku bližší.

ODBORNÁ SKUPINA PRO MEDIEVALISTIKU

Zdeněk Fiala, Pražské místní názvosloví v pramenech 12. a počátku 13. století

(10. I. 1967)

Přednáška vyšla v rozšířeném znění s vědeckým aparátem ve sborníku „Z českých dějin", vydaném na paměť prof. dr. V. Husy, Praha 1966 (1967), 35—62. V přepracovaném znění byla vydána i německy pod názvem „Die Anfänge Prags. Eine Quellenanalyse zur Ortsterminologie bis zum Jahre 1235" v Giessener Abhandlungen zur Agrar- und Wirtschaftsforschung des europäischen Ostens, 40, 1967.

Rozprava o problémech slovanské etnogeneze

Slované ve středověku I

(14. II. 1967)

Složitý komplex otázek byl posouzen ze tří aspektů. Vladimír Procházka se zabýval problémy historickými (pravlast, rozdělení Slovanů) F. V. Mareš filologickými a Z. Váňa archeologickými.

Rudolf Chadraba, Antiteze a triumf v umění doby Karla IV.

7. III. 1967

Výzdoba v „soukromé oratoři" Karla IV. a v kapli sv. Kateřiny na Karlštejně svědčí proti domnělému záměru stavebníkovu oddělit starost o spásu vlastní duše a klid soukromé osoby od utopického projektu spásy všeho světa skrze císařství. Dvojportrét supraporty, Karel IV. s Annou Svídnickou s relikviářovým křížem, byl dosud mylně vykládán v onom privátním smyslu. Ve skutečnosti je to adaptace dvou předloh: 1) byzantského nejzákladnějšího typu „Konstantin a Helena s křížem", a 2) antitetické nápodoby perského reliéfu „Investitura Narsesa". Význam „Konstantin a Helena" lze dokázat srovnáním s památkami karlovské a václavské knižní malby a uměleckého řemesla, s literárními prameny vztahujícími se přímo k těmto památkám. Zkřížení s perským typem je možné prokázat nápadnou shodou v profilové a typové kresbě a dalšími orientalismy na Karlštejně aj. Je tu především k nástěnnému dvojportrétu nejbližší svorník ve tvaru kotouče, s galořímskou kamejí 4.—5. stol., hlavou Medusy. Takové gorgoneion bylo vymalováno již na vnitřní straně štítu Feidiovy Athény, proti Perseovi-Peršanovi se obracel tento apotropajní symbol ještě v ochranném amuletu římských legionářů. Je tu dále řada jiných orientálních motivů, které mohl Karlovi přinést následovník Marca Pola, autor České kroniky, minorita Jan z Marignoly.

Na východním, vstupním průčelí staroměstské mostní věže je profil Václava IV., dobře srovnatelný s perským Bahrámem II., triumfujícím nad Araby ve skalním reliéfu. Svou dekorací vyjadřuje tato věž-brána myšlenku triumfálního oblouku nového Říma-Prahy po vzoru Nového Říma Konstantinova.

Tradice antitetické nápodoby za účelem přisvojení si moci protivníkovy je součástí tradice triumfů, která z pozdně antického kultu a umění pokračuje ve středověku. U Karla IV. souvisí tato tradice s myšlenkou sjednocení západního a východního křesťanstva a nahražení byzantské Konstantinovy říše jako bašty proti novým Peršanům a Babyloňanům, tj. Turkům. Od kultu konstantinovského kříže, jenž je vítězonosným nástrojem, *stauros nikopoios* po výtce pro druhého Konstantina, jak byl svou dobou nazýván Karel IV., sleduje české dvorské umění v principu triumfální program, který odolává vlnám soukromé zbožnosti a naturalismu, šířících se ze západu. Tím předjímá Karel IV. ve svém uměleckém programu, současně s básníkem Petrarkou, *trionfi* renesance (jež tvoří její první podstatu).

Přezdívka kněžského krále, pocházející od Viléma z Occamu, může pro Karla IV. nabýt i pozitivního významu konstantinovsko-byzantského principu *pontifex maximus*, *sacerdos sub ordine Melchisedek*, jak je to doloženo v Marignolově kronice. Nakonec i Karel IV. a Václav IV. jsou na mostní věži podáni jako stavitelé mostu (=*pontifices*); hra se synonymy byla karlovsko-klaretovskému okruhu vlastní.

Dějepis umění karlovské památky donedávna jen popisoval a hodnotil, zatímco v posledních letech přichází naopak do popředí jejich významový aspekt a literární prameny, jejichž hodnota byla starším směrem přehlížena.

Rozprava o knihách Oldřicha Králíka „Šest legend hledá autora" (Praha 1966) a „Slavníkovské interludium" (Ostrava 1966)

(11. IV. 1967)

Obšírný úvod do diskuse, polemizující se závěry Oldřicha Králíka, přednesl Dušan Třeštík. Hlavní myšlenky referátu jsou shrnuty v článku „Radim, Kristian, vojtěšské legendy a textologie" (ČsČH 15, 1967, 691 až 704).

Emma Urbánková, K počátkům knihtisku v Čechách

(2. V. 1967)

Hlavním tématem přednášky byl problém vlastních počátků knitisku v Čechách a datování nejstarších tisků. Nejstarším nesporným tiskem u nás jsou latinská statuta Arnošta z Pardubic, vytištěná v Plzni roku 1476; k nim se druží další liturgické tisky, pražský misál z roku 1479 a nedatovaná agenda, kterou můžeme položit asi mezi oba datované tisky. Všechny tyto tisky jsou patrně z jedné dílny, nějak pravděpodobně související s pražskou kapitulou, která tehdy sídlila v Plzni; tím se vlastně v této době Plzeň stává biskupským městem a tisk liturgických knih právě zde je přirozeným důsledkem poměrů.

Hlavní zájem u všech našich badatelů od konce 18. stol. — především Dobrovský a Ungar — poutala česká Trojánská kronika, v jejímž závěru čteme rok 1468. Již Dobrovský pochyboval, že to je rok vzniku tisku a vyslovil domněnku, že tento rok byl převzat z rukopisné předlohy.

Jeho skepse byla jak badateli obrozenskými — Jungmannem a Hankou — tak moderními — především Tobolkou a jeho školou — zamítána a rok 1468 byl pokládán za rok počátků knihtisku u nás. V roce 1952 jsem vydala studii *K počátkům českého knihtisku*, v níž jsem srovnáním tisku s rukopisem dříve „oseckým", uloženým v Národním muzeu se sign. MS. I E 18, prokázala, že tento rukopis byl opravdu předlohou tisku a že je nutno jeho datování posunout dále, do počátku let sedmdesátých.

Nyní podnikám další zkoumání, totiž srovnávání písem jednotlivých tisků; zatím jsem došla k těmto výsledkům: nejstarší jsou tři tisky latinské z let 1476—79, po nich nebo maximálně současně s nimi byly vytištěny Trojánská kronika a Nový zákon se signetem, nejmladší a nejdokonalejší jsou zbylé dva tisky skupiny, Dlabačův Nový zákon a neilustrovaný pasionál.

Teprve úplná publikace typologických tabulek a rozbor písem snad potvrdí původní názor Dobrovského.

František Václav Mareš, Quidnam litterae palaeoslovenicae in Magna Moravia excultae humanitati contulerint

Slované ve středověku II.

(20. VI. 1967)

Vocabulorum Slavicorum summa variarum artium notiones specificas designantium unitatem insignem praebet. Quod magna ex parte linguae palaeoslovenicae attribuendum est, quae in multis Slavorum terris diu munere linguae litterariae fungebatur et singula notionum et rerum nomina ubique propagavit. Hoc imprimis de nomenclaturae christianae vocabulis constat, quorum nonnulla iam ante Fratrum Thessalonicensium adventum in Moraviae finibus videntur orta esse.

Scriptura glagolitica a Constantino Philosopho (s. Cyrillo) quondam inventa characteres speciales continebat, qui sine ullo iunctarum litterarum („digraphorum", ut aiunt) vel apicum usu sonos linguae Slavicae proprios perfecte exprimebat. Alphabetum glagoliticum apud Slavos orthodoxos alphabeto cyrillico locum dedit, apud Bohemos characteribus Latinis cessit. Nihilominus scriptio cyrillica sonorum specialium signa glagolitica excepit (aliquantulum simplificata et immutata). Ioannem Hus praeclare alphabetum Latinum linguae Bohemicae adaptasse constat, quam scribendi rationem etiam aliae linguae, praecipue Slavicae, nunc sequuntur. Professoris Frintae sententia fide digna videtur esse, qui consilium istud Ioanni Hus ex alphabeto glagolitico in monasterio Emmautino vigenti natum esse arbitratur.

Cultus divinus sermone Slavonico agendus, apud Croatos usque ad nostra tempora vigens, privilegio unico gaudebat intra Romani ritus territorium alias inaudito.

Litterae Slavonicae multum ad humanitatis progressum in Bohemia contribuerunt; hanc enim linguam nostrarum regionum cum Slavis orientalibus et meridionalibus communicationem faciliorem reddidisse satis constat. Quid nos conicere prohibeat perpetuam humanitatis palaeoslovenicae

uemoriam, quae in Bohemiae historia iterum atque iterum emergebat, etiam ad studiorum Slavicorum a Iosepho Dobrovský feliciter inauguratorum splendida primordia haud parum contulisse?

Jaroslav Mezník, Národnostní vývoj Prahy v době předhusitské

(26. IX. 1967)

Rozšířené znění přednášky bude uveřejněno v Sborníku historickém 1969.

Rozprava o vzájemnosti a myšlenkových proudech u Slovanů ve středověku

Slované ve středověku III.

(17. X. 1967)

V sledu referátů nastínil nejprve Jaromír Mikulka vznik a vývoj vědomí kmenové příbuznosti u slovanských národů, zvláště západoslovanských. Účastí Slovanů na středověkém proticírkvením hnutí se zabývaly příspěvky Miroslava Loose (Dějinný význam bogomilství) a Amedea Molnára (Husitství u slovanských národů). V závěru seznámil Slavomír Wollman přítomné s hlavními problémy středověkého slovanského písemnictví a Josef Myslivec s problematikou slovanského výtvarného umění. Vladimír Procházka v úvodní řeči a v shrnujícím závěrečném zhodnocení zdůraznil nutnost zjišťování jistých specifických rysů, které by bylo možno právě pro slovanský svět považovat za příznačné a charakteristické.

Emil Skála, Ke stavu studií o středověké němčině

(14. XI. 1967)

I. Období rané nové horní němčiny patří k nejméně prozkoumaným etapám vývoje německého jazyka. Neexistuje nejen slovník, ale ani kompletní gramatika. Zatím máme jen torzo V. Mosera. — II. Československo zaujímá v historii výkladu vzniku struktury spisovné němčiny klíčové postavení jednak pro otázku poměru němčiny jižní a střední, poměr nářečí ke spisovnému jazyku a ovšem i pro těsnost styků všeho druhu s německou jazykovou oblastí. — III. Současný stav bádání ukazuje, že se neobejdeme bez rozboru psané němčiny v důležitých centrech jižního Německa, především v Řezně, Norimberku, Bamberku, Würzburku, Ingolstadtu, Pasově, Mnichově a dalších. — IV. Vznik spisovné němčiny nelze vysvětlovat míšením nářečí na kolonisovaném území východně od Sály. Ve francké a bavorské oblasti je tento typ němčiny doložen už o století dříve, jak je patrné z rozboru listin ve Wilhelmově „Corpusu". — V. Prameny naší a jihoněmecké provenience současně ovšem vyvracejí tézi o rozhodujícím podílu Lutherově na vytvoření struktury nové horní němčiny. Prokázal to rozbor jazyka chebské kanceláře, kde je „lutherovská" němčina doložena půl století před Lutherem zcela bezpečně. — VI. Pozoruhodné metodicky i materiálově jsou studie ve sborníku „Studien zur Vertiefung der süd-

westdeutschen Sprachgeschichte", Stuttgart a Heidelberg 1965, který vydal Fr. Maurer. Zde se řeší často novým způsobem i otázka vlivu písařů na formu psaného jazyka, na kterou se historici a lingvisté pochopitelně dívají různě. Zdá se, že je zatím nedoceněna tradice jednotlivých kanceláří, jíž se písaři zpravidla podrobují. Tak je tomu např. ve Freiburku (v Breisgau) i u nás v Chebu. Interdisciplinární práce i zde může přinést cenné nové poznatky.

Pavel Spunar, K liturgickým problémům Kodexu vyšehradského

(12. XII. 1967)

Autor podal v úvodu přehled vývoje římské liturgie, vymezil dnešní úkoly liturgického studia a v této souvislosti zdůraznil význam heuristiky. Prameny, zvláště pro období počínajíc 9. stoletím, jsou neutříděny a prakticky nevyužity. Jako prvořadý úkol se proto jeví systematický výzkum liturgických knih, zvláště sakramentářů, lekcionářů a antifonářů (graduálů).

Následoval výklad o vývoji evangelistářů, zakončený charakteristikou Kodexu vyšehradského (PUK XIV A 13) a rukopisů s ním souvisících (Gniezno Kapit. la, Praha Kapit. Cim. 3, Kraków Czart. 1207). Autor poukázal na specifické rysy každého rukopisu z liturgického hlediska a konstatoval, že nevznikly jako přímé opisy některého z nich a že neměly ani společnou předlohu. Kodexy měly za svůj vzor různé prameny a zdá se, že i jednotlivé kodexy vznikly jako kompilace z různých předloh. Složitý liturgický plán rukopisů, jejich individualita a výtvarná úroveň nasvědčují, že vznikly v prostředí vyspělého skriptoria, opírajícího se o bohatou knihovnu, z jejichž pokladů bylo možno čerpat. Autor vyslovil proto dohad, zda tato úroveň není v rozporu s vývojem knižní kultury v Čechách a zda by nebylo schůdnější hledat skriptorium, z něhož skupina vzešla, mimo území Čech, nejspíše v Podunají, když ani paleografický a textově kritický rozbor tomuto závěru neodporují. Kodex vyšehradský vznikl pravděpodobně z popudu vyšehradské kapituly a souvisel s korunovací knížete Vratislava II. (1085). Kulturní styky mezi oběma oblastmi byly živé, a tak možnost zakázky v dílně mimo území Čech (kde přichází v úvahu jedině Břevnov) není snad v těchto souvislostech zcela vyloučena.

Filosofické osobnosti a typy filosofického myšlení I. Antika

Od 9. října do 11. prosince 1967 vždy v pondělí večer probíhal v Městské knihovně pražské v malém sále první semestr cyklu „Filosofické osobnosti a typy filosofického myšlení", který je z podnětu univ. prof. Dr. Jiřiny Popelové-Otáhalové, DrSc., připravován doc. Dr. Milanem Sobotkou, CSc., a autorem této zprávy. I. semestr cyklu, koncipovaného jako příspěvek k typologii filosofického myšlení a filosofů rozličných věků, byl věnován antice. Podobně jako loni o cyklu „Staří Řekové a jejich svět" (viz *Zprávy JKF* 9, 1967, č. 3, str. 177—181) rád bych čtenářům *Zpráv JKF* podal zprávu, tentokrát, jak už to žádá povaha věci, poněkud obšírnější.

1. přednášku *(Od mýtu k filosofii)* přednesla iniciátorka celého cyklu, univ. prof. Dr. Jiřina Popelová-Otáhalová, DrSc., která v úvodu nastínila záměr celého cyklu a vylíčila situaci, za níž dochází k nebývalému zájmu o studium problematiky filosofických osobností v oboru dějin filosofie. Upozornila na nutnost číst filosofické prameny, chce-li se opravdově konfrontovat dnešek s velkými mysliteli minulosti. Námětem vlastní přednášky pak bylo setkání s ještě prvotnějšími kulturními útvary, než byla přímo raná filosofie, především s mýtem. Řecký mýtus nebyl jediným zdrojem filosofie, avšak byl zde kulturním útvarem prvořadé důležitosti, a zdaleka ne jenom pro filosofii. Přednášející vysvětlila tento mýtus jako sice převážně ještě názorný, avšak už i určitý myšlenkový obraz o světě, zakotvený zde na zemi a silně emocionálně prosycený, a spíše radostný než obdobný orientální nebo severské ponurosti. Činy v něm líčené jsou mocné, nejsou však viděny jako tajemné. Tento mýtus odkázal filosofii množství otázek. První okruh otázek: postavení člověka v kosmu, vydělování věcí z chaosu, vzniku řádu z chaosu, vzniku pochopitelného z neuchopitelného, otázka uspořádání lidského života, spravedlnosti a řádu. Druhý okruh otázek: vznikání a zanikání, trvání a zmaru (a lítosti a stesku nad zmarem), souvztažnosti osudu člověka a osudu přírody. Odtud Anaximandrovo učení o pokutě, Hérakleitovo přitakání proměnlivosti. — Vznikají však nové problémy: jak spojit smysluplnost se vznikáním a zanikáním. Prof. Popelová pak vyzvedla tři hlavní kulturní útvary, které se podílely na vynoření jedince z anonymity mytologické tvorby: epos, tragédii a filosofii. V 5. zpěvu Odysseie, líčícím nezdolnost a nezmarnost lidskou, byla podána ukázka epického řešení takové koncepce, která — možná už proti duchu mytologie — je předchůdkyní historického řešení. V tragédii lze obdobu zbavování se mýtičnosti vidět v přesunu váhy chóru k hercům. Ve filosofii je postup od mýtů poznamenán radikálním činem: strohostí reflexe, která sice ochuzuje, neboť zbavuje emotivního oparu, avšak jejíž kritičnost osvobozuje *(logos)*. Za nejradikálnější antimytologické řešení postavila přednášející vizi Parmenidovu. Role mýtu tím však zdaleka neskončila, přeměnila se však jak svými zdroji, tak uplatněním, např. u Platóna, kde lze rozlišit trojí uplatnění mýtu: v emotivním navození filosofické vnímavosti, v umění psychagogickém a při sdělování toho, co je pojmovou řečí nesdělitelné. Mýtus tohoto druhu je Platónovi pravdou vnitřního zření a zdrojem nejvyšší metafyzické jistoty. Obdobná role mýtu je patrná v té či oné míře i vždy později. Tím se ukázalo, že nelze otázku redukovat na roli

mýtu při zrodu filosofie v antickém Řecku. — Touto přednáškou se prof. Popelová vrátila k tématu své starší, avšak stále aktuální a podnětné práce „Význam Platonových mýtů", přednesené na II. sjezdu klasických filologů slovanských v Praze 1931. Zvláštní otisk příspěvku vyšel ještě téhož roku v Praze.

2. přednášku *(Předsokratovský typ přírodního filosofa)* přednesl autor této zprávy, Dr. Dušan Machovec, CSc., z katedry filosofie na filos. fak. KU v Praze, který úvodem vymezil téma časově, předmětem zájmu a metodou práce pojednávaných filosofů. Časové vymezení je dáno vlastně samotným názvem: jde o filosofy od Miléťanů až po Anaxagoru, avšak jen o ty, jejichž předmětem zájmu je podstata jsoucna, viděná v čemsi látkovém, zpravidla smyslově vnímatelném, což však byli právě ti filosofové, jejichž metoda spočívala v redukci mnohotvárného bytí na jeden nebo určitý počet počátků. Ovšem i do této linie filosofie, linie primitivního materialismu či fyzikálního objektivismu, proniká časem již jisté poněkud abstraktní uchopování jsoucna („kořeny," „semena"), které připravilo půdu jak Démokritovu atomismu, tak Platónovu dialogu „Tímaios". Přednášející se zmínil o úkolech trojího přístupu ke zkoumanému materiálu a tím umožněné komplexní interpretace, obsahující složku filologickou, historickou a filosofickou. Pak přikročil ke konfrontaci probírané filosofie vůči mýtu, vůči soudobé spekulativní filosofii a vůči filosofiím pozdějším: oproti mýtu je filosofie vytvářena již neanonymními tvůrci, avšak svou povahou naopak ztrácí jistou vazbu se sociální skutečností. Tito filosofové dávají vědění syntetický ráz, kritičnost a důslednost proti vědění předchozímu, značně roztříštěnému, parciálnímu. Jistá parciálnost pohledů však v této filosofii zůstávala. Zdá se dokonce, že kdyby nebylo tehdy současné spekulativní linie filosofie, přírodní filosofové sami by filosofii jako zvláštní kulturní útvar stěží udrželi. Posunovali totiž svá zkoumání začasté natolik ke vědě, že ono specificky filosofické zůstávalo v pozadí. Proti době pozdější se nutně jeví jako myslitelé, kteří ještě nemají oné stupňované kritičnosti ani metodickou skepsi doby klasické a helénistické. Chybělo jim též subjektivní zaměření, ona sókratovská a platónská „starost o duši" a snaha uchopením duše pronikat do jsoucna. Neměli ještě skutečná abstrakta, např. filosofické pojmy „hýlé" a „úsiá". Šlo o naivní filosofii, kde sebereflexe byla na velmi malém stupni. A čím tedy byli? — Pozorovateli světa, avšak již světa jakožto sledu jevů a jeho řádu, hledači východiska, popř. i ukončení všeho dění, odhalovateli skrytých stránek světa silou rozumové úvahy, např. páté zóny nebe, určovateli právě skrytých, avšak podstatných, rozhodujících stránek světa a jeho základních vlastností fyzických i ontologických, např. rozlišení „*peras* a *apeiron*", „dýchání světa" atp., vykladači událostí a jevů, vysvětlovateli, na čem je onen sled jevů založen (vzpomeňme počátků teleologického a kauzálního výkladu světa), hledači nových metod výkladů a nových přístupů ke světu, tvůrci nových pomůcek zjišťování fakt, nových prostředků vyjadřování, nové terminologie (byť velmi nedokonalé), a tím vším i tvůrci a nositeli již jednotně vypracovaného světového názoru. Závěrem se přednášející zmínil o paradoxu počátků: není zde ještě pochybností o možnosti poznání, ač je toho známo relativně málo. Je to filosofie předkritická: není zde ještě otázka, jak vybudovat počátky hledání jsoucna. Tím chybí této filosofii též zpětná vazba přísné vědeckosti. Avšak ani tato filosofie nebyla jen „odrazem" jsoucna,

nýbrž tvůrčím aktem, modelem jsoucna, ovšem ještě velmi „abstraktním", jak by řekl Hegel. Přednášející vycházel ve svém výkladu zejména ze svých skript z r. 1962 („Dějiny antické filosofie", SPN, 4. vyd. Praha 1967). V dodatku k této přednášce byli posluchači upozorněni na řadu spisů k jednotlivým přednáškám tohoto cyklu.

V úvodu 3. přednášky *(Empedoklés — poezie a filosofie)* mohl přednášející, jímž byl rovněž autor této zprávy, připomenout výročí 2400 let od Empedokleovy smrti, kterého bychom mohli někdy v nastávajícím desetiletí vzpomínat. Jeho dílo v poměru k většině předsókratovců je dosti dobře zachováno (v I. svazku u Dielse-Kranze máme na str. 276—375 přibližně 150 zlomků přímých, B, a 98 zlomků nepřímých, A, nepočítáme-li zlomky bezvýznamné, pochybné a ohlasy), přibližně asi 450 veršů z celkových asi 5000 obou jeho básní, „Katharmoi" a „Peri fyseós". Kdybychom Empedoklea posuzovali např. jako myslitele, který navázáním na předchozí filosofii nalezl bytí uprostřed dění a dění uprostřed bytí, nebylo by to nesprávné, avšak mimořádnost Empedokleovy osobnosti by tím zůstala nepovšimnuta, neboť on to byl, který — zřejmě hlavně vlivem orfismu — vyjádřil svým dílem i životem přesvědčení, že nestačí harmonie vědění, nýbrž že je nutná *harmonie žití*. Jeho poezie je adekvátním výrazem jeho touhy po tvůrčí síle člověčenstva a víry v ní. Orfismus uvedl do vztahu stavy bytí a formy hodnot, vymezil místo člověka ve vztahu k stavům nižším i vyšším. Empedoklés, filosoficky vzdělaný na Parmenidovi, Hérakleitovi a pýthagorovcích, uchopil svými myšlenkami absolutno a vymezil svůj vlastní podíl v něm („stejné poznáváme stejným") i jeho i svou hranici (ukončenost orfického cyklu). Jako filosof absolutno uchopil a vyložil, jako člověk je prožil. Koncipoval i vazbu člověčenstva etickou normou, duševním svazkem, duší. Jeho básně nejsou pouhá *theóriá*, nýbrž řada oslovení, výzev, varování. I jeho věštecké verše jsou jednou ze zárodečných forem stanovení ideálů a norem. Jeho filosofie není tedy v úplnosti začlenitelná ani do linie „fysiologů" — přes zajisté styčné body, ale ani do linie „uvažujících po způsobu pojmovém", řečeno rozlišením Aristotelovým. Svým pluralismem látek překlenul Empedoklés napětí dřívějších filosofických odpovědí a svým dualismem principů mohl zdůvodnit i dualismus duše a těla, přechodnost i nezničitelnost základů. Avšak vlastním cílem filosofie je porozumění člověka sobě a světu a dosažení životního souladu s kosmem. Orfismus Empedokleův dovedl dát filosofii i mravní úsilí a výzvu. I když zpravidla jen ve vizi návratu, byla to výzva k ozdravění přítomnosti. Zde byla uchopována naděje, uchopováno to, čím člověk může být, přes svou pozemskou časovou nicotnost. Tím je — podobně jako v Sofokleově „Antigoně" — poprvé filosoficky, byť jen zárodečně, vyjádřena potencialita člověka. Podíl na skutečnosti vyšší je ovšem jen otevřen, není hotově dán, avšak realizace sama je úkolem toho, kdo si je této možnosti vědom, filosofa. Ovšem tradice tohoto Empedokleova ideálu není ve starověku žádná, zatímco tradice jeho přírodně filosofických koncepcí je značná. Teprve křesťanství přináší jisté obdoby, avšak není zde tradice, návaznosti, a tak vlastně až Romain Rolland uchopil jádro Empedokleova mravního učení, včetně „stěhování duší", ovšem ne již duše substanciální. Uchopením jádra ovšem nemyslíme pouhé vědomostní poznání, nýbrž transpozici idejí, popřípadě utvoření vědomě obdobných idejí, jimž jsme dali ve vědomé návaznosti vyrůst. Vidění jednoty světa, filosofické uchopení kosmické totality se zdůrazněním důstojnosti člověka a stanovením jeho

úkolů, tedy to, oč v nové době usilují Marx i Teilhard de Chardin, tzv. noví sókratovci i řada jiných myslitelských proudů, to jsou moderní snahy, jejichž dávným zábleskem bylo mravní úsilí Empedokleovo. Hlavní podněty ke své přednášce nalezl přednášející jednak ve skriptech Jana Patočky (*Přehledné dějiny filosofie*, Praha 1945) a v dílku Romaina Rollanda (*Empedokles z Akragantu*, Praha 1947), jednak ve spisech moderní filosofie.

4. přednášku *(Sókratés — rozum a dobro)* se uvolil přednést univ. prof. Josef Ludvík Fischer, DrSc., působící v poslední době mj. i na fakultě osvěty a novinářství KU v Praze. V úvodu pojednal přednášející o podmínkách, které je potřebí splnit při rekonstrukci obrazu Sókratovy osobnosti: v zásadě jde o vytvoření a prozkoušení takových hypotéz, které mají vyšší stupeň pravděpodobnosti, což jsou takové hypotézy, jež mohou skloubit či dokonce odstranit rozpory zachovaných svědeckých zpráv, čili umožňují využití kritéria koherence. Pak přistoupil prof. J. L. Fischer k charakteristice řeckého osvícenství a tehdejších démokratických Athén, státu, který — ostatně jako jiné řecké státy — neznal ještě zastupitelského systému. Pak v řadě příkladů vylíčil tehdejší spory o pojetí *areté* a *eugeneia*. Proti aristokratickému přisvojování si urozenosti jako rodového základu ctnosti prosadili *hoi démiúrgoi* přenesení hodnoty urozenosti na celé město a tím umožnili i obhájit sebe jako nositele *areté*. Pozadí sporu o dobro a celková ideologická situace v Athénách byla dokumentována výkladem „Dissoi logoi", pamfletu sofisty Polykrata, Xenofóntových „Vzpomínek na Sókrata" a řadou Platónových zpráv. Sókratés, usilující dokázat, že ostatní nic nevědí, kdežto on jediný alespoň ví, že nic neví, vytýčil zároveň problém i požadavek naučitelnosti, a to především naučitelnosti ctnosti. Ctnost je totiž pojata právě jako druh vědění a zároveň jako jediná a nedělitelná. Nevědomost je největší příčinou všeho zla a nejzhoubnější. Rozumnost, dobro, krása, prospěšnost a libost jsou zaměnitelné hodnoty. Rozborem dialogu „Alkibiadés I." podal přednášející rozbor Sókrata jako politika, majícího svým původem komplex třídní méněcennosti a jako člověka majícího komplex ošklivosti. Dá se předpokládat, že se ze Sókrata za jiných okolností mohl stát militantní démokrat. Situaci však ovlivnil — podle názoru přednášejícího — mladý Kritón, který sehrál úlohu jakéhosi katalyzátoru. V krizové situaci došlo patrně posléze k porušení Sókratova „já": uslyšel jednoho dne v sobě *daimonion*, cosi jeho, avšak přicházejícího odjinud, od boha. Od té chvíle je si vědom posvěcenosti, pokládá se za spasitele Athén, od rána do večera učí, v paléstrách, v krámcích atd., čímž ovšem — viděno očima průměrných řemeslníčků — odváděl lidi a zejména mládež od poctivé práce a přinášel rozvrat do rodin. V závěru své přednášky se prof. Fischer zabýval rekontrukcí okolností a průběhu Sókratova procesu v podmínkách politického příměří po Peloponéské válce, čímž také dramaticky ukončil své líčení narůstání Sókratova konfliktu s jeho milovanou obcí, proti jejíž charismatické jednotě však jeho činnost nabyla působnosti natolik, že konflikt vedl k tragické Sókratově smrti. Ve své přednášce prof. J. L. Fischer přečetl řadu toto vše dokumentujících míst ze své nedávno vyšlé knihy „Sokrates nelegendární", Acta Univ. Palackianae Olomucensis, Praha 1965.

5. přednášku *(Platón — dialektika a mýtos)* přednesla opět prof. Popelová—Otáhlová z katedry filosofie na filos. fak. KU. Vyšla z dosti podrobného životopisu Platónova. Zmínila se o vlivu eleatské tendence,

zaměřené na stabilitu, a hérakleitovské tendence, zaměřené na to, co zápasí, vzniká, již na mladého Platóna, hlavně ovšem o vlivu Sókratově. Platón dochází k přesvědčení, že pravda se rodí ze zápasů mínění, že pravda není pro člověka něčím hotovým. Platón je hotov odmítnout a podrobit zničující kritice i své dřívější závěry. Tomuto přesvědčení odpovídá u Platóna vyjadřovací forma — dialogy. Schleiermacher se mýlil, když se domníval, že Platón volil dialogy jen kvůli žákům. Forma dialogu nebyla jen uvedením na pedagogickou scénu, nýbrž skutečným vývojem myšlenky. Rekonstrukce celkové koncepce a tendence je však neobyčejně obtížná, protože nemáme pevnou chronologii dialogů. Zde filosofie kladla filologii „platónskou otázku" a filologie skutečně dosáhla zde neobyčejně zajímavých výsledků (také vypracováním řady badatelských metod). Pak přikročila prof. Popelová k přehledu Platónových dialogů, a to podle rekonstruovaných tří etap Platónovy tvorby. Dialogy prvního období jsou kratší, mají jednoduchou stavbu a hlavní postavou v nich je Sókratés. Řešen je zde jednoduchý problém, zpravidla zkoumán jistý etický pojem, avšak již zde jsou postavy přesně a s neobyčejnou životností a plasticitou charakterizovány. Dialogy druhého období, vybavené neobyčejnou básnickou silou, mají centrálním bodem výklady nauky o idejích, osvětlovaných prudkým postupem dialektickým, často však i mýtem. V třetím období je patrný ústup od básnického líčení. Postupuje se pojmovou analýzou. Myšlení a argumentační síla je zde vypjata na krajní mez. — Celkově je Platónovo dílo založeno na sporu o uznání zkušenostního světa a abstraktních pravd, světa jednotlivin a světa idejí, na touze po politické stabilitě a po zbavení společnosti otřesů a zmatků, což je uskutečnitelné, podle Platónova mínění, teprve tehdy, až splyne vláda s filosofií. Rozborem několika Platónových mýtů ukázala přednášející na řadu z nich vyplývajících myšlenek o osudu člověka a osudu filosofa. V závěru načrtla prof. Popelová význam platonismu v dobách následujících, a to u novoplatóniků, svatého Augustina, řady středověkých filosofů, v počátcích renesance, zejména ve florentské akademii, a dále, v podstatě pro celé dějiny filosofie. Jsou zajisté pozice, z nichž lze a i je potřebí oponovat Platónovu řešení, avšak zůstává zde zápas o to, co je za „jevovým jsoucnem", jak to započal Platón. Ohlas Platónův byl však i v jiných směrech a oborech, tak např. jeho konfrontace obcí a představy ideální obce měly značný ohlas u řady pozdějších reformátorů a utopiků, zejména svými teoretickými závěry, např. o nadřazenosti celku nad částmi, o nadřazenosti stálosti nad změnou, o potřebě jednotného systému vzdělání (na což navázali pedagogové) atp. — V diskusi po přednášce nejzajímavější otázka padla o vztahu obecného a jedinečného a o charakteru Platónovy metody poznání. Prof. Popelová objasnila „obecné" u Platóna právě v odlišnosti od lockeovského pojetí obecného jako našeho výtvoru ze smyslových operací. Charakteristika Platónovy noetické koncepce jako racionalismu není neoprávněná, avšak není postačující, neboť Platón pracuje vedle diskursivního myšlení i s intuitivním poznáním. Není však vhodné nazvat to irracionalismem, nýbrž spíše intuitivním racionalismem, resp. překročením k němu. Z tohoto zorného úhlu pak se ani mýty nemohou jevit jen pouhými ilustracemi, nýbrž součástmi samotného filosofického systému. — Celé Platónovo dílo je přeloženo do češtiny nedávno (1964) zesnulým Františkem Novotným, autorem též čtyřsvazkové monografie „O Platonovi", z níž zatím vyšly 3 díly: Život, Dílo, Filosofie (Praha 1948, 1948, 1949).

6. přednášku *(Aristotelés — filosofie jsoucna)* měl původně přednést doc. Dr. Jan Patočka, DrSc., z Filosofického ústavu ČSAV, autor známé monografie „Aristoteles, jeho předchůdci a dědicové", Praha 1964, který však mezitím vyhověl pozvání k delšímu pobytu v NSR, zejména v Kolíně nad Rýnem, takže se přednášky musel ujmout redaktor tohoto cyklu, autor těchto řádek. Poukázal zejména na Aristotela jako filosofa, vědce a badatele, polyhistora a syntetika přísného logického myšlení, velikého klasifikátora jsoucna i myšlení, tvůrce obdivuhodné filosofické i vědecké metodologie, vynikajícího učence i pedagoga, jak to prokázal jako vedoucí osobnost badatelského střediska v Lykeiu v Athénách. Byl to také Aristotelés, kdo se ze všech řeckých filosofů nejvíce přiblížil modernímu chápání jsoucna jako procesu a vědy a vůbec kultury jako dějinného procesu. Tento historismus Aristotelův byl determinován mimořádností jeho místa v galerii řeckých myslitelů i mimořádností dějinné situace. Tehdejší radikální potlačení významu řecké *polis*, městského státu, tohoto dějiště řecké svobody a širšího smyslu řeckého individuálního bytí, způsobuje, že Aristotelés byl — vedle několika svých spolupracovníků — posledním myslitelem, jemuž se mohla dosavadní historie, byť parciální, ještě jevit jako vzestupný proces, a to jednak ve vysoce abstraktní rovině procesu jsoucna, jednak v rovině poznávání tohoto jsoucna, zejm. ve filosofii. A z druhé strany: je-li podmínkou pochopení historie jako vzestupného procesu nejen značné množství porovnatelných zpráv a vědomostí (vědeckých faktů), ale i jistá již porovnávající, třídící a hodnotící metoda, založená na přesně formulovaném a dostatečně fundovaném stanovisku, pak je též zřejmé, že Aristotelés byl prvním, kdo to už takto pochopit mohl, zatímco Démokritova teorie byla v ontologii ještě příliš mechanistická, teorie sofistická příliš nefilosofická, pragmatistická, Platónova vize světa sice zajisté obdivuhodná, avšak přesně opačná, regresivní, tedy taková, v níž svět byl sestupem od dokonalosti. Specifičnost Aristotelovy teorie i metodologie je tedy podmíněna zmíněnými okolnostmi. Obsahově vyrůstala Aristotelova filosofie z filosofie Platónovy, zejména jeho posledního (třetího) období. Na druhé straně ovšem lze předpokládat, že toto období Platónovo je ovlivňováno mj. i samým Aristotelem. Obdobně pak zase pro studium Aristotela je možno vyslovit hypotézu, že i Aristotelés jako vedoucí badatelského týmu mohl být nejen ve sběru materiálu, ale i v určitých způsobech výkladu, závěrech i pojmech ovlivněn svými mladšími spolupracovníky (např. v proměnách jistých nuancí teoretických i metodologických), jak se to ukazuje v pozdní tvorbě dokonce v posunu zájmu od zachycování podstat ke zkoumání typů, což patrně nebylo dáno jen nutností respektovat více empirický materiál, v tomto případě umožnit začlenění většího počtu jevů do určitého počtu reprezentujících typů, nýbrž i hodnotícími a klasifikačními výsledky i jiných členů Lykeia, především Theofrasta. — Pak přikročil přednášející k rozboru Aristotelovy teorie jsoucna. Cesta ontologického zkoumání začla už Parmenidem. Na jeho popření nejsoucna kriticky navazuje zejména Platónův dialog „Sofistés", v němž byla nalezena „jsoucnost jsoucna i nejsoucna", příp. „podíl nejsoucna v jsoucnu" (zejm. p. 260 D, 262 C, 263 B). „Jsoucnost", *úsiá*, je Aristotelem pojata více předmětně, spíše jako „podstata", tedy „to, co jest", „to, čím něco jest" atp. Není to už tak, že jsoucno vedle nejsoucna je vysvětlováno termínem *úsiá*, nýbrž naopak: vrcholným pojmem je nově uchopený pojem jsoucna *(to on)*, *úsiá* pak jeho nezbytným projevem. Pojmový obsah

„jsoucna" je ovšem stále abstraktnější (a bezobsažnější). Aristotelova ontologie je nesena hlavně zkoumáním podstaty *(úsiá)*, která jest jakoby svorníkem i východiskem ontologických úvah. Aristotelova odpověď o jsoucnu je dosud jedním z možných modelů ontologických, v jehož intencích lze budovat filosofii i dále. Přednášející se závěrem zmínil o některých kritických myšlenkách Heideggerových k antickému chápání jsoucna. Zajisté umožňují nové způsoby analýzy a lze jim přiznat značnou oprávněnost, avšak nikoli jednoznačně, neboť — jako některé jiné ontologické pokusy z poslední doby — mají jednu ze svých slabin v nehistoričnosti hodnotících kritérií. — Přednášející během výkladu samého využil řady podnětů ze zmíněné práce Patočkovy, avšak hlavně se opíral o své dvě studie o Aristotelovi („Aristotelova klasifikace věd a postavení filosofie v ní", Acta Univ. Carol. 1960, „Aristotelovy názory o podstatě", Acta Univ. Carol. 1963).

Epikúrovský filosof starého věku byl název 7. přednášky, kterou přednesl doc. Dr. Jan Fišer, CSc., vedoucí katedry psychologie na pedagogické fak. KU v Praze. Úvodem nastínil přednášející situaci po ztrátě svobody řecké *polis*, jmenovitě po konci athénské demokracie, přičemž zároveň vyslovil přesvědčení, že náležitá analýza je zde umožněna moderním poznatkem o plodném napětí mezi faktem a cílem, jež otevírá cestu buď prézentismu nebo futurismu, a to i jako výrazu snahy a naopak nedostatečnosti prostředku. 3. řeč Démosthenova posloužila přednášejícímu jako doklad, jak palčivé bylo tehdejší prožívání skutečnosti mravního poklesu, vysvětlovaného zejména jako projev neřestí, jež byly do Řecka dovezeny. Zejména závistí a nenávistí Řecko smrtelně churaví. Ze čtyř hlavních lidských tužeb, jež v normálních dobách se harmonicky doplňují (touhy po novém, touhy po bezpečí a klidu, touhy po uznání a touhy po odezvě), vystupuje za této situace v zesílené míře touha po klidu. Tuto obecnou touhu vyjadřují i filosofové, ovšem po svém: jejich klid vyplývá z pochopení obecných náhledů, z rozptýlení temnot silou poznání světa, z rozptýlení strachu silou rozumu. To je základ Epikúrovy filosofie. Odtud můžeme pochopit, proč v této snaze nenavazuje Epikúros na Aristotela, jedině snad na starší jeho spisy, které vyzvedaly hlavně kontemplaci jako jedině hodnou člověka, nýbrž na racionálně průzračnější pojetí světa, jak to nabízelo atomistické učení Démokritovo, včetně jeho pojetí duše. Žádnou myšlenku prozřetelnosti v přírodě nebo nějaké účelnosti přírodního dění nemůže přijmout — v tom je přímým opakem stanoviska Platónova, avšak ani zase Démokritův strohý determinismus. Je třeba jej překonat v pojetí atomů a jejich sebehybnosti, jmenovitě v pojetí duše. Patrně vzácný Aristotelův pojem *endelecheia*, jenž měl vystihovat stálost a trvalost pohybu (a snad i pojetí aitheru, pátého prvku) přivedlo Epikura k teorii, že duše, samozřejmě složená z atomů a tím tedy už smrtelná, obsahuje i složku, pomocí níž lze vysvětlit vyšší duševní úkony svobodného rozhodování. K dosavadním třem složkám atomistické koncepce je přidána „čtvrtá podstata", sama o sobě nepojmenovatelná, jak o tom podávají svědectví zprávy Ciceronovy a Plútarchovy. Svobody rozhodování je zapotřebí pro samu volbu cíle: radosti, slasti, jež byly chápány především jako slasti duševní. Ty jsou proti tělesným hodnotnější, a zase však bolesti duše jsou tíživější. V dosahování slastí požaduje míru, a tedy i vyhýbání se vášním, které vadí. Ústředním pojmem i snahou je *ataraxiá*, neotřesitel-

nost, klid. Ústředním problémem je život jedince, filosofa, jenž využívaje rozumového poznání, tohoto obdivuhodného specifika člověkova, umožňujícího nacházení souvislostí, dochází k pochopení základů lidské svobody a jisté jejich realizaci. I když etika Epikúrova je v jistém směru protikladem aktivistické a společenské etiky, není to přesto etika ani kvietistická, ani egoistická, neboť náhledy, založené na zdravém rozumu, vedou filosofa k uznání rozumem řízené interakce s okolím, přírodou a společností přátel. — V řadě míst využil přednášející hodnotících kritérií moderní filosofie pro výklad Epikúrových myšlenek, samu jeho filosofii pak doložil mnoha odkazy na zachované Epikúrovy listy a tzv. *Hlavní články*, tedy na 10. knihu Diogena Laertia, dále odkazy na zprávy Lactantiovy a jiné zlomky v sebrání Usenerově a samozřejmě citací nejdůležitějších veršů Lucretiových *(De rerum natura)*. Tam, kde to povaha tématu přednášky umožnila, využil přednášející rozborů ze své knihy „Původ čtvrté podstaty v atomistickém učení Epikúrově a filosofický význam její interpretace u Lucretia", Rozpravy ČSAV, Praha 1964.

V 8. přednášce *(Stoický filosof starého věku)* se ujala slova opět prof. Popelová-Otáhalová. Zdůraznila, že stoikové nepředstavují pouze typ filosofický, nýbrž i kulturní a lidský. Stoická antropologie je těsně spjata s kosmologií a ontologií, avšak zájem je dán jen potud, pokud toto poznání pomáhá vnitřní neotřesitelnosti, např. pokud pojem přírody pomáhá pochopit užší, avšak závažnější otázku, co je lidská přirozenost a žití „podle přírody" v soukromém životě, ve státě a vůbec v organizaci mezilidských vztahů. Tím pak stoický mudrc, filosof, jako člověk, tvor svézákonný, tím že poslouchá sebe, poslouchá přírodu. Na představitelích už staré stoy ukázala přednášející, jak jejich filosofie svými kořeny již netkví v řecké *polis*, a to ani společensky, ani stavovsky, ani národně. Občanství se u nich počíná měnit ve světoobčanství. Být stoikem znamená přímo příslušenství k určitému životnímu stylu, založenému na vědomí povinnosti, lidské důstojnosti, vyplývající z konání ctnosti, ať již při životě, nebo v odchodu z něho. Stoický filosof je někdo, kdo ve svém vnitřním životě má neotřesitelnou půdu. Toto vše je pak u římských stoiků spojeno s novými společenskými tradicemi a s ideály římské republiky. Např. postava Katona Utického se stala přímo až literárním modelem. Střední stoou nazýváme stoicismus onoho období, o němž platí Horatiův známý výrok: *Graecia capta ferum victorem cepit*. To zde znamená, že postupně mizí rozdíl mezi Řeky a barbary (tedy i Římany). Důraz je kladen na *virtus*, mužnou ctnost, znamenající aktivní poměr ke světu. Hlavními představiteli jsou Panaitios z Rhodu a Poseidónios z Apameie, hlavním zdrojem poučení však spisy Ciceronovy, i když on sám se názorově přikláněl spíše k akademické skepsi. Především jeho spis „De officiis" (o soukromých a společenských povinnostech) a „Tuskulské hovory", tato fikce pětidenního rozhovoru, vykládají stoická témata: 1. pohrdání smrtí, 2. snášení bolesti, 3. o jiných duševních trápeních, 4. o ctnosti, 5. dokazování, že ctnost sama o sobě je dostačující k blaženému životu. Pozdní stoa (římská) je pak zastoupena postavami významnými ne již tak svou originalitou, nýbrž spíše životními osudy a známými spisy, např. Seneka svými „Listy Luciliovi", Markus Aurelius svými „Hovory k sobě", jakýmsi filosofickým deníkem, a Epiktétos svými „Rozpravami" a „Rukovětí mravních naučení", podávajících návody, jak se chovat, jak žít, aby vše prošlo bez velikých

otřesů. Filosoficky nejdou do takových hlubin, jako např. Platón a Aristotelés, avšak hledali ve své době místo člověka ve světě. Způsob, jakým to nacházejí, je často značně abstraktní, avšak je tu mnoho lidsky vřelého a opravdového. Tak např. Seneka naléhavými slovy požaduje lidské jednání i vůči otrokům, jak se sluší při zacházení rovného s rovným. O stoicismu starém ani římském nelze mluvit jako o filosofii úpadku. Je to ovšem filosofie poklasická, ustupující sice od zápasu o podstatu, avšak přinášející mnoho nového v mnoha oblastech myšlení, zejména v etice. A právě to mělo později neobyčejný význam v evropském humanismu, renesanci, reformaci, v novodobém mezinárodním právu a za francouzské revoluce. Po přednášce zodpověděla přednášející poměrně rozsáhle dotaz na stoickou gnoseologii. Zde prof. Popelová mj. vyslovila názor, že ve stoickém uznávání „společných představ", umožňujících uznání „vrozených představ", lze spatřovat základ pozdějších teorií přirozeného práva. Na dotaz o poměru stoicismu a křesťanství odpověděla prof. Popelová, že otázka zřejmě nemá být kladena, nakolik stoicismus ovlivnil křesťanství, např. svými pojmy „jednoho boha", „otce", těla jako „vězení duše", „bratrství všech lidí" a jinými podobnostmi, nýbrž spíše tak, nakolik stoici tímto svým učením umožnili Římu snadněji přijmout konstituované již křesťanství. Tradice antiky přechází do křesťanství spíše přes Filóna. Ale ani později nešlo o to, nakolik bude využito stoicismu, nýbrž zda křesťanství ke své filosofické fundaci využije platónismu a aristotelismu. Z dalších diskusních příspěvků stojí za zmínku vyzvednutí působnosti stoických myšlenek za nacistické okupace pomocí tehdy nových překladů, mj. i z péra prof. Popelové, jak to vyzvedl jeden ze starších posluchačů, pamětníků toho. Tato připomínka umožnila prof. Popelové ještě jednou shrnout obraz stoického ideálu: důstojnost člověka je založena na rozumnosti, ovládání vášní a na dosažení lidské vnitřní svobody. Člověk neotročí ani tyranovi ani vášním. Jakákoli zbabělost je člověka nedůstojná. Stoicismus znamená spojení mravního ideálu se silným racionálním prvkem a se silnou vůlí. Takto silný člověk je tím nejvyšším v přírodě. — Celou svou obsažnou přednášku vybudovala prof. Popelová jako monumentální obraz stoicismu jako nejvýznamnějšího helénistického a římského filosofického proudu opírajíc se při tom o základní hodnotící kritéria i zpracování ve své rozsáhlé „Etice", Praha 1962, zejm. str. 43—50.

V 9. večeru *(Plotinos — význam pozdního platonismu v duchovních dějinách)* přednášel univ. prof. Dr. Ludvík Svoboda, DrSc., vedoucí katedry filosofie na filos. fak. KU v Praze a člen-korespondent ČSAV, který úvodem nastínil obrysy filosofie, zejména platonismu a Filónových koncepcí, před vznikem tzv. novoplatonismu a ovšem i novoplatonismu samého. Tradičně je dělen na tři školy: alexandrijsko-římskou (Ammónios Sakkas, Plótínos a Porfyrios), jež bude hlavním tématem přednášky, školu syrskou (Iamblichos a Julian Apostata), jež byla ve službách pozitivních náboženství, a athénskou, komentátorskou, onu antickou „scholastiku", jež využívala logického mistrovství aristotelského (Proklos). Smysl filosofie je v celém novoplatonismu viděn ve splynutí s božstvem, a to tak, že poznáním struktury reality světa a duchovním cvičením se má proniknout k prvotní inteligibilní realitě. Zakladatel tohoto učení, Ammónios Sakkas (175—242), „nosič pytlů", původně snad křesťan, ač sám prý nic nenapsal, je znám řadou pojmů a myšlenek: vše tělesné se mu skládá z částí,

sjednocených nehmotným principem, duší. Jde o „*henósis*" (sjednocení), nikoli *symfysis* (spojení). Duše není v těle, nýbrž tam pouze působí. Již u něho patrně byla uznávána možnost vystoupení *(ek-stasis)* duše z těla při vyšší činnosti. U něho se 11 let vzdělával největší novoplatonik, Plótínos (203—269). Po nastínění životopisu Plótínova, umožněném zachovanou biografií Porfyriovou, přistoupil přednášející k charakteristice jeho „Ennead" (Devítek), totiž šesti knih vždy po devíti rozpravách, načež přikročil k rozboru jeho filosofického učení: Vše vychází z božstva, z prajsoucna, absolutního jsoucna, nadjsoucna, „velkého světla", z prvotního jsoucna *(to próton)*, jež tvoří první formu bytí. Ono samo nemá žádných vlastností, ani tělesných ani duševních, stojí nad bytím i nad myšlením jako dobro, bůh, jako *to hen*, jedno, jako plnost bytí i původ bytí. Toto jsoucno, boha, lze poznat jedině zíráním, intuicí. Bůh je zde jakási prasíla *(dynamis próté)*, a to tak dokonalá, že — podobně jako Slunce — až přetéká, vyzařuje, emanuje (lat. *emanare* = vyzařovati). Bytí se však postupně oslabuje a dá posléze vznik až nebytí. Druhou formou bytí, poněkud již oslabenou, je Rozum (Nús), jakési vyšší myšlení, na čase nezávislé, vznikající tím, že *Jedno* zírá na sebe, čímž *Nús* už má v sobě mnohost. Rozkládá se v nadsmyslová čísla, ideje, podstaty všech věcí, v působící síly, jež vytvářejí souhrn inteligibilního světa, onen *kosmos noétos*, řečeno s Platónem. Třetí formou bytí v pokračujícím sestupu, oslabení, je výtvor, život a činnost Rozumu, *psyché*, duše, ztotožňovaná s ideou, číslem. Duše je nedělitelná a netělesná (nadsmyslová), avšak má sklon k dělitelnému a tělesnému, o něž pečuje. I pokud je v těle, je od těla oddělena a nemísí se s tělem; má v sobě pojmy *(logoi)*, které odpovídají ideám. Patrně vlivem stoiků je zde uznávána dvojí duše, duše světová, vyšší, obrácená vzhůru, jíž nejsou nižší psychické děje hodny, a duše nižší, která se spojuje s tělem. A ta se opět dělí. Její vyšší složka podléhá metempsychózi, zatímco nižší duševnost (senzitivní) hyne spolu s tělem. Nejméně dokonalý projev jsoucna je *hylé*, svět jevů, postrádající pravou skutečnost, tvořící tak čtvrtý stupeň, stupeň nejnižší. *Hylé*, látka, je obecný substrát všeho dění a skutečnosti. Sama o sobě, je-li bez tvaru (amorfní), je nejsoucí. Je to odcizení božskosti, nedostatek dobra, zlo až prazlo, *próton kakon*, nebytí samo. Hmota je však nutná jako místo, kde může duše bytovat. Poněvadž však i hmotný svět je uspořádán podle čísel a idejí, je i hmotný svět *kosmos*, jenž projevuje smysl pro krásu přírodní. Tedy ani mystik Plótínos nepohrdá hmotou a přírodou a usiluje o vidění souvislosti všeho *(sympatheiá)*. Rozborem důsledků z této filosofie pro teorii světa a antropologii přešel pak přednášející k praktickým důsledkům tohoto učení: naše poznání nás vede nanejvýš k Rozumu, proto pozvednutí se k pravé (nejvyšší) skutečnosti je možné jedině *ekstasí*, k níž vedou dva stupně, *haplósis* (oproštění) a odevzdání se *(epidosis autú)*, což však není pasívní zření. Sama *ekstasis* trvá jen bleskově krátký čas a je neobyčejně vzácná (této blaženosti prý sám Plótínos dosáhl pouze čtyřikrát), a tak snad proto tedy toleroval náboženství pro běžné lidi. — Rozborem Plótínových estetických teorií a zevrubným přehledem jeho následovníků přešel prof. Svoboda k ohlasům Plótínova učení přes renesanci až po našeho Otakara Březinu a Vladimíra Hoppeho.

Poslední, 10. přednášku *(Augustinus — antika a křesťanství)* přednesl doc. Dr. Milan Machovec, DrSc., z katedry filosofie na filos. fak. KU v Praze, který hned v úvodu vyzdvihl mimořádnost Augustinovy osobnosti a

díla, k němuž se dosud, a to i zcela nově, hlásí mnoho filosofických i teologických směrů a proudů. Augustin je nám známý především svými „Vyznáními" (*Confessiones*) a spisem „O obci boží" *(De civitate Dei)*, avšak to byla pro Augustina jen okrajová díla, zamýšlející se nad vlastním hříšným mládím a nad osudem Říma. Styl Augustinova myšlení lze lépe poznat z některých dalších jeho spisů, např. „O pořádku" *(De ordine)*, „O učiteli" *(Dialogus de magistro)*, „Samomluvy" *(Soliloquia)*. Čím je Augustin nový a vlastně dosud moderní? — Přináší s sebou vnitřní napětí. Snad to byl ohlas skutečnosti, že latinská církev, tato popelka proti řecké církvi, si nemohla dovolit ustrnutí. Vůbec doba Augustinova života (354 až 430) je jednou z nejpohnutějších. Ze sekty, z oné „zhoubné pověry" (*superstitio exitialis*, řečeno s Tacitem) už dávno jest oficiální náboženství, avšak stojící dále před úkolem synteze s dědictvím antiky. Čím však bylo samo původní křesťanství, v čem bylo jeho jádro? — Základní smysl tkvěl v hluboce zažitém smyslu očekávání, v tužbě změny. To byla ona původní zvěst, která z rybářů dokázala udělat apoštoly, jdoucí světem a vyzývající, aby se lidé proměnili, aby byli jiní. To byl Ježíšův nárok na lidské nitro a zvěst, že ideální život je věc možná, že není třeba čekat, že lze býti jiný ihned. Touha po spáse strhla různé lidí a různé národy. Nejranější ideje právě nebyly dílem vzdělanců, vždyť první apoštolé byli patrně analfabety. Věřili, ale neznali problém víry. Jedním z prvních pokusů o využití antického dědictví pro křesťanství byl gnósticismus, avšak větší pokus o prolnutí metod řecké a římské filosofie s křesťanstvím učinila teprve apologetika, stavící na umění analýzy, definic, usilující o přesné formulace článků víry a o zvládnutí problému poměru poznání (smyslového a rozumového) a víry. Zde již šlo o precizní strukturu pojmů, a „víra" těchto teologů znamenala stále víc mít správné poznání o posledních otázkách. To byla předaugustinská teologie právě jako slepá ulička i teologie i antiky. Hrstka teologů střežila dogmata jsouc okouzlena slovy. Hlavní zásluhou Augustinovou je, že provedl dynamické sloučení křesťanství a antiky. Zprvu se po devět let hlásil k manicheismu, nesenému perskou diasporou, podle něhož člověk je anděl zajatý hmotou, „vykoupení" je vykoupením tělesnosti, a v němž je akcentována zkaženost světa a uznáván dvojí bůh (Dobra a Jasu, a naopak Zloby a Tělesnosti). Manicheismus byl módou a byl pohodlný svým dualismem. Je-li však uznáván jen jeden princip, pak nutno mobilizovat síly myšlení — a to byla obtížná cesta Augustinova křesťanství. Provádí psychologizaci a antropologizaci hlavních pojmů víry. Poměr mezi člověkem a Bohem chápe a prožívá jako napětí. To je *agón christianus*, zápas bídy a velikosti, hříšnosti a svatosti, nevíry a víry. Nejsou-li prožívány samy otázky, jsou odpovědi k ničemu. Princip dialogu je základní metodou pro vyjádření složitých věcí. U Platóna jsou dialogy fiktivní rozhovory, u Augustina jsou zápasem dvou pólů vlastního já. Augustín oživuje lidskost víry, obnovuje obraz Ježíšova lidství. Problém bohočlověka je u něho chápán jako problém, jaká je moje maximální možnost: Bůh se stal člověkem, aby učinil člověka Bohem. A to toho člověka, který z druhé strany je zase pojat jako *massa peccati*, „určená pro červy". Člověk se ztrácí ve věcech, je-li mu Bůh daleko, ale neztrácí se, je-li tomu naopak. Při zmínce o donatismu a pelagiánství, jež ostatně Augustin odmítl, vyzdvihl přednášející ještě dvě důležité skutečnosti. Předně, že v některých případech Augustin ponechal podvojné řešení, např. v definici církve jako církve viditelné i církve Kristovy, nebo při otázce druhé

parúsie, kde také kladnou odpověď zcela nepopřel, avšak spojení s Kristem činí úkolem dějin a dosažení království božího má za postupný úkol, čímž zachovává i dědictví proroků, totiž objev a uznání časovosti lidské existence. A za druhé, že Bůh byl Augustinem proti pelagiánům obhájen jako bytost, která nemůže být svévolná, avšak poskytující člověku netoliko milost, nýbrž požadující i součinnost. Myšlenkou, že Bůh, který tě stvořil bez tebe, neospravedlní tě bez tebe, vybudoval Augustin základy angažovanosti západního světa. — Tímto podal přednášející výtah hlavních pasáží ze své knihy „Svatý Augustin", která má vyjít v roce 1968 v Orbisu jako 28. publikace edice „Portréty".

* * *

Cyklus byl i tentokrát připraven s velikou pečlivostí a proběhl dokonce za potěšitelně značné pozornosti obecenstva, jehož většinu tvořili mladí lidé, hlavně studenti středních a vysokých škol. Průměrná účast byla 162 posluchačů. Údaje pořadatele uvádějí tato čísla: 185, 180, 150, 180, 180, 190, 140, 125, 128, 165.

D. Machovec

K článku „Drobné literární útvary za humanismu"

V prvním sešitě 7. ročníku (1965) těchto Zpráv (str. 10—24) jsem uveřejnil článek „Drobné literární útvary za humanismu", v němž jsem se zabýval charakteristikou těchto útvarů, jak byly pěstovány v zemích Koruny české. Krátce předtím vyšla práce Albrecht Schöne: Emblematik im Zeitalter des Barock, München 1964. V době před odevzdáním článku do tisku mně nebyla dostupná. Upozorňuji na ni dodatečně, protože popisuje emblema jakožto literární útvar (str. 18n.) a sleduje jeho rozšíření, při čemž si všímá i slezského materiálu, k němuž přihlíží v některých kapitolách (nikoli však právě v kapitolách o emblematu) také můj článek.

J. Martínek

Za Vladimírem Procházkou

Krutá smrt vyrvala neočekávaně z našeho středu JUDr Vladimíra Procházku, CSc, vědeckého pracovníka Ústavu státu a práva ČSAV. Zemřel po krátké nemoci 13. prosince 1967 a naše odborná skupina pro medievalistiku ztratila v něm nejen svého vynikajícího znalce právních dějin slovanských národů a právního postavení českého venkovského lidu, ale i svého obětavého člena, neúnavného diskutéra a bystrého společníka. Vladimír Procházka byl jedním z malé hrstky těch, kteří stáli u zrodu medievalistické sekce. Nechyběl na žádné diskusi a v jeho zájmu o všechna témata se projevoval osobitý tvůrčí duch, směřující vždy od jednotlivin k syntéze.

Vladimír Procházka byl historikem práva — filosofem. Nikdy se nepřestal ptáti po smyslu své práce, vždy směřoval k tomu, aby jeho výklad minulosti byl koncepcí, která by vyjadřovala vlastní vztah k světu a současnosti.

Svou pracovní metodou byl Vladimír Procházka komparatista. Rád pracoval s rozsáhlým materiálem a jeho stati obzíraly zvolený problém z řady aspektů a na velkých územních celcích. Dějiny slovanských národů, jimž věnoval všechno své pracovní úsilí, byly jeho láskou již od gymnasiálních let. Vyzbrojen aktivní znalostí několika slovanských jazyků, z nichž zejména miloval polštinu a ruštinu, soustřeďoval své studie zvláště k poznání osudů Polabských Slovanů. Opíral se o tradice české právní slavistiky, ale současně čerpal i z podnětů vědy polské, kde jeho velkým vzorem byl zesnulý profesor Z. Wojciechowski. V odborných diskusích jsme poznávali šíři jeho znalostí a je trpkým osudem, že jeho rozsáhlé vědecké dílo, které zanechal, je jen malou částí toho, co ještě zamýšlel. Velký Procházkův plán nahradit Niederlovy Slovanské starožitnosti moderním zpracováním zůstal jenom v excerptech a obrysech. Procházka se nelekal nesnadného úkolu, snad též proto, že byl v životě optimistou a v nárocích na sebe samého maximalistou. Byl nesporně jedním z posledních romantiků v kladení problémů a enthusiastou v jejich plnění. Zemřel v předvečer Slovanského sjezdu v Praze a i tento krutý paradox ho přiblížil oněm uhrančivým postavám z galerie evropských romantiků, jejichž dílo ho okouzlovalo a přitahovalo.

Měli jsme kolegu Vladimíra Procházku rádi a vážili jsme si jeho práce, v níž dovedl jako málokdo snoubit fantazii s kritickým hodnocením pramenů. Jeho rozhled, pohotovost, schopnost domýšlet i vtip budou nám vždy v společných setkáních scházet. Nikdy nezapomeneme!

P. Spunar

Přehled sovětských knižních prací o antice

V posledních letech lze pozorovat stálý kvantitativní i kvalitativní vzestup v sovětské vědě o antice. Na západě se sice někteří autoři stále ještě řídí starým heslem „Rossica non leguntur", ale množství a hlavně hodnota těchto prací si razí cestu i tam. Nebude tedy jistě ani pro nás zbytečné, seznámit se v krátkém přehledu, který si nedělá nárok na úplnost, s knižními publikacemi o antice, které vyšly v Sovětském svazu v posledních třech letech. Za vydatnou pomoc při zpracování přehledu srdečně děkuji vedoucímu katedry starověkých dějin university ve Voroněži prof. A. I. Němirovskému. Cílem článku je ukázat hlavní směry, kterými se ubírá sovětská věda, na které problémy klade důraz a jak se vyvíjí.

Již tradičně se tu mnoho pozornosti věnuje chrestomatiím a učebnicím. Z těch, po Sergejevově učebnici řeckých dějin z r. 1963, dlužno zaznamenat 2 učebnice starověku: Golděnbergovu (Vilnius 1964) a Němirovského (Moskva 1965), dále Děrataniho chrestomatii řecké a latinské literatury (Moskva 1965, 2 sv.), řeckou chrestomatii Kallistovovu (Moskva 1964) a záslužné dílo Akademie věd SSSR sborníky „Pamjatniki pozdněj antičnoj poezii i prozy II—V veka" a „Pamjatniki pozdněj antičnoj naučno-chudožestvennoj litěratury II—V veka' (Moskva 1964).

Obecné problémy antického světa zpracovávají: D. D. Stoljarov: „Iz istorii antičnych ekonomičeskich těorij" (Taškent 1966) a známá překladatelka M. Grabar'-Passeková, která ve své knize „Antičnyje sjužety i formy v zapadno-jevropejskoj litěrature"(Moskva 1966) zkoumá dějiny ohlasu a vlivu řecké epické poezie a dramatu v literatuře pozdně antické a středověké.

Sem patří také publikace o klasické filologii, kterou S. I. Radcig ve své knize „Vveděnije v klasičeskuju filologiju" (Moskva 1965) definuje jako vědu o antickém světě a zahrnuje do ní jazykovědu, archeologii, literaturu, právo atd. K tomuto úvodu se řadí sborníky „Klasičeskaja filologija" (Moskva 1964) a „Voprosy klassičeskoj filologii" (Moskva 1965).

Problémům antického starověku se věnují také tři dosud vyšlé sborníky, vydané Uralskou universitou ve Sverdlovsku v r. 1965—66 s názvem „Antičnaja drevnost i srednije veka".

Při zpracování řeckých dějin věnují sovětští badatelé hodně úsilí studiu památek hmotné kultury v černomořské oblasti. Nové chersonéské nápisy zkoumala v díle „Novyje epigrafičeskije pamjatniki Chersonesa" (Kijev 1964), E. I. Solomonikovová které se podařilo rozluštit několik desítek nápisů, jež byly pokládány za nečitelné, v tom i dvou dekretů, osvětlujících období bojů se Skýthy. Nápisy jsou důležité zvláště pro pochopení událostí v době Saumakova povstání. K této práci se druží: O. O. Krjuger „Korpus Bosporskich nadpisej" (Moskva 1965) a I. T. Kruglikova „Bospor v pozdněje antičnoje vremja" (Moskva 1966). Sem patří rovněž sborník „Kul'tura antičnogo mira" (Moskva 1966), vydaný na počest 40-leté vědecké činnosti V. D. Blavatského. Kromě úvodní biografie jubilantovy z péra D. B. Šelova obsahuje sborník soupis Blavatského prací a 35 příspěvků jeho přátel a žáků. Dále vyšly s podobnou tématikou práce N. A. Onajkové „Antičnyj import v Pridněprovje i Pobužje v VII—V vekach do n.e." (Moskva 1966) a sborník „Keramičeskoje proizdvodstvo i antičnyje keramičeskije stroitělnyje materialy" (Moskva 1966).

K dřívějším monografickým zpracováním dějin jednotlivých řeckých měst a ostrovů přibyla práce M. M. Kobylinové „Milet" (Moskva 1965). Nejstaršími dějinami Olbie se obírá sborník „Olvija. Temenos i agora" (Moskva 1964). K známým již pracím Lur'ji a Lencmana o dějinách mykénského Řecka se připojila zajímavá práce T. V. Blavatské „Achejskaja Grecija vo vtorom tysjačeletii do n.e." (Moskva 1966). Na základě popisu zbraní homérovských reků a srovnáním s archeologickými exempláři těchto zbraní dochází autorka k závěru, ze homérovské eposy jsou v podstatě památkami doby mykénské nebo achajské, nikoliv homérovské. Blavatská uznává velkou úlohu měst v Řecku v XVII—XIII stol. a také poměrně samostatné postavení řemeslníků. Značný důraz klade na vztahy Mykén k basileům ostatních achajských center. Proto také stojí v záhlaví knihy „Achejskaja Grecija".

Značná pozornost při zpracování řeckých dějin se věnuje politickým dějinám a ideologii. Je to především důkladná práce K. K. Zeljina „Bor'ba političeskich gruppirovok v Attike v VI. v. do n.e." (Moskva 1964), který rozebírá složité hospodářské, společenské a politické poměry raných řeckých dějin v Atice v 6. stol. př. n. l., všímá si tří attických oblastí, Diakrie, Paralie a Pedia, a určuje spojení význačných rodů s nimi. Má za to, že převládajícím zaměstnáním obyvatelstva ve všech třech oblastech bylo zemědělství. Velcí držitelé půdy byli nejen v „rovině" ale i v ostatních oblastech, řemeslníci byli opět nejen v Paralii. Uzavírá, že nelze připustit analogii mezi střetnutím tří politických skupin v Atice v 6. stol. př. n. l. a stranickými boji v novodobých dějinách. Termínu „politická strana" se autor zásadně vyhýbá (viz titul). Podstatu dějin té doby vidí v soupeření významných rodů o moc. Obírá se též problémem významu termínu „hektémoroi". Cenný je seznam atických fýl, trittyí a démů v příloze.

Rozsáhlá práce A. K. Bergera, zesnulého v r. 1962 „Političeskaja mysl' drevněgrečeskoj demokratii" (Moskva 1966) probírá v 10 kapitolách politickou teorii Aristotelovu, Prótagorovu, Gorgiovu, Démosthenovu a Thúkýdidovu a na podkladě jejich studia uzavírá, že v antickém Řecku byly reliktními jevy více či méně zjevné přežitky rodových vztahů, projevující se ve dvou velmi odlišných hospodářských a politických strukturách řecké otrokářské společnosti: spartské — embryonálně vyvinuté otrokářské společnosti, používající mimoekonomického přinucení vůči rolnickému lidu a druhé — vysoce rozvinutém městském státě klasického období s vedoucí úlohou otrokářské řemeslné výroby zboží a rozvinutého obchodu. Typickou politickou formou městského státu byla otrokářská demokracie. Těmto dvěma strukturám odpovídaly i dvě ostře rozdílné ideologie: oligarchická, v historické literatuře široce prozkoumaná, kdežto druhá, demokratická, nebyla již dost podrobně studována.

Z řeckých autorů byli v tomto období přeloženi: Plutarchos, Longos, Strabón, Platón.

Značné množství autorů se obírá také římskými dějinami. Do nejstaršího období římských dějin sahá známý etruskolog N. N. Zalesskij ve svých pracích „K istorii etrusskoj kolonizacii Italii v VII—IV vv. do n.e." „Etruski v Pakmanii"., „Etruski, Greki i Karfagen v V. i IV. vv. do n.e." (Leningrad 1965, 1 sv.).

Římskými výboji ve Španělsku se zabývá N. P. Docenko „Rimskaja agressija v Ispanii i bor'ba ispanskich plemen za nězavisimost 154—133 gg. do n.e." (Rostov na Donu 1965).

Ke své první části o dějinách raného Říma, vyšlé v r. 1962 připojil A. I. Němirovský jako 2. díl spis „Ideologija i kultura rannego Rima" (Voroněž 1964). Tato kniha, zatím jediná toho druhu v sovětské odborné literatuře, zabývá se problémem vzniku a šíření kultu jednotlivých božstev od matriarchálních až po kapitolskou trojici, dále změnami v sociálně-ekonomickém životě a jejich odrazem v kultu, evolucí představ o bozích, vznikem kněžských kolegií, ideologií a morálkou rané římské společnosti, konečně vznikem římské literatury a divadla. V příloze L. A. Jel'nickij hovoří o náboženství a kultuře Etrusků. Vzhledem k tomu, že západní autoři vcelku ignorují spojování náboženského vývoje s procesy sociálně-ekonomickými, autor se snaží právě tento rys zdůraznit a objektivně zdůvodnit. Hlubší poznání kultu mu dovoluje i zpřesnit některé pojmy politicko-společenského života jako kurie, lidová shromáždění a pod. Pečlivě stopuje demokratizaci kultu zaváděním nových božstev. Slovem — kniha podnětná a zajímavá.

Vzniku a vývoji otroctví ve starém Římě je věnována kniha L. A. Jelnického „Vozniknovenije i razvitije rabstva v Rime v VIII—III vv. do n.e." (Moskva 1964). Autor velmi pečlivě zaznamenává každou zmínku o otrocích u antických autorů a doplňuje údaji archeologickými a epigrafickými, stopuje vliv sociálních poměrů v Kartágu, na Sicílii a Velkém Řecku na charakter patriarchálního otroctví v Itálii, zjišťuje relikty kolektivního otroctví v Itálii všímá si otroctví v Etrurii, odrazu sociálních bojů v římském právu a zkoumá vliv starořímské ideologie v nižších vrstvách obyvatelstva.

Na tuto práci navazuje v odborné literatuře hojně citovaná kniha J. M. Štajermanové „Rascvet rabovladělčeskich otnošenij v Rimskoj respublike" (Moskva 1964).

Souhrnný obraz zániku římské republiky snaží se podat přední sovětský historik S. L. Utčenko v práci „Krizis i paděnije rimskoj respubliki" (Moskva 1965). Autor se v 8 kapitolách obírá mnoha dosud diskutovanými otázkami jako spiknutím Katilinovým, ideou lidové suverenity, krizí komiciálního zřízení, sociálně politickou úlohou římské armády, římským občanstvím a diktaturou Caesarovou. Všude dovede najít nové hledisko, formulaci nebo definici, které mnohdy zcela jinak, než tomu bylo dosud, problém řeší. Utčenko též vydal v r. 1966 malou, ale hutnou knížečku „Glazami istorika", obsahující kromě cestovních dojmů a zápisků z Řecka, Říma a Egypta také čtyři články, v nichž se zamýšlí nad aktuálností historie, jejím významem a klade si otázku, je-li vědou či uměním. Varuje před unáhleným označováním některého díla nebo jevu jako neaktuální, kterému se nota bene obvykle dodává punc něčeho méněcenného. „Jistě nikdo nepochybuje, že přítomnost je aktuální více než vzdálená minulost," říká Utčenko, „nebylo by však větší krátkozrakosti než odmítat některé vědní disciplíny antické historie a filologie jako neaktuální." Zamýšlí se dále nad exaktností historické vědy, užívá zde termínu „nomotetičnost" a domnívá se, že všechny vědy jsou toho druhu, mají-li být vědami. Historie začíná tehdy, kdy se jev posuzuje ve vývoji. Holé konstatování faktu není historií. Určuje tyto etapy historického zkoumání: výběr materiálu, popis, seřazení, rozbor, zevšeobecnění, závěr, koncepce. Klade-li si historik otázku „jak?", nejen „co?", v té chvíli vzniká umělecké dílo. Je nakonec toho názoru, že dějiny musí učit.

Snad nepozbyl aktuálnosti ani přetisk článků P. F. Preobraženského z dvacátých let, který nyní vyšel s názvem „V mire antičnych idej i obrazov" (Moskva 1965).

Dějiny styků věčného soupeře Říma, říše Partské, líčí A. G. Bokščanin ve 2. díle své práce „Parfija i Rim" (Moskva 1966). a to od 2. poloviny II. stol. př. n. l. do začátku III. stol. n. l. Politický obraz tohoto vzájemného soupeření dokresluje G. A. Košelenko v knize „Kultura Parfii" (Moskva 1966).

Speciálními otázkami římského života se zabývá V. I. Kuziščin v knize „Očerki po istorii zemledělija Italii II. v. do n.e. — I. v.n.e." (Moskva 1966). Celkový obraz života podává M. E. Sergejenková „Žizň drevněgo Rima" (Leningrad 1964).

Antickým uměním se obírají: N. A. Sidorova „Novyje oktrytija v oblasti antičnogo iskusstva" (Moskva 1965) a G. I. Sokolov „Antičnaja skuIptura. Rím" (Moskva 1965).

Z římských autorů byli přeloženi Suetonius a Cicero. Náš přehled podává tedy jasný obraz o snaze sovětské vědy o antice proniknout téměř do všech oblastí této disciplíny a k rozluštění mnohých problémů přispět svou hřivnou, a to, jak jsme viděli, se celkem daří.

J. Karamon

Z nové literatury

Vojtěch Zamarovský, Dějiny psané Římem. Praha, Mladá fronta 1967 (Máj). Stran 383 + 16 tab.

Zamarovský měl odvahu, kterou nenašel u nás žádný historik nebo klasický filolog z profese, shrnout v jedné knize dějiny Říma — a více než jen dějiny — od jeho založení až po Romula Posledního. Zamarovský je dnes už známým autorem *science fact*, žánru nyní velmi oblíbeného po celém světě. Sám se pokládá jen za prostředníka, nevydává své knihy za vědecká díla, dovede si však opatřit vhodné materiály a kriticky ověřit to, co podává čtenářům. Při tom se drží faktů, i když jeho přístup není pouze faktografický.

V této knize jde především o vlastní historii Říma, dobře vyprávěnou; není to ani vysoká věda ani pouhé pohádky, více než obecných úvah přináší Z. faktů. V každém oddíle je exkurs o hospodářských a sociálních poměrech i o literatuře. O té je však podána jen nejstručnější informace; Z. je si vědom tohoto nedostatku, protože se v závěru omlouvá, že více se do knihy nevešlo. Na několika místech, pojednávaje o největších literárních zjevech, zdůrazňuje Z., že jejich velikost nezávisela většinou na přízni nebo nepřízni doby a vladařů. Z. je původním školením právník a ekonom, což se příznivě projevilo v knize o římských dějinách, kde právo a ekonomie jsou důležitou složkou. Velmi pěkná je např. jeho charakteristika vrcholného římského impéria (str. 310—316). Rovněž k nejlepším partiím — nemluvíme-li o vlastní historii podané vyváženě a s dobrým přehledem — patří exkursy o stavbách a archeologických památkách, z nichž mnohé zná autor z autopsie a o něž při vší své práci projevuje eminentní zájem. S tím souvisí i výběr fotografických příloh, který je proveden s mírou a vkusem, jen reprodukce na nepříliš kvalitním papíře nejsou někdy na žádoucí výši. Pérovky v textu pořídil speciálně pro tuto knihu Otakar Pok a podávají alespoň něco, co se nepřetiskuje stále z jedné knihy do druhé. Uměřené a vhodné jsou i nepříliš četné odkazy na pozdější vývoj a moderní život, které dobře oživují knihu, např. malé upozornění na to, jak se na antické památky dívají dnešní lidé 33 států, rozkládajících se na teritoriu někdejší římské říše (str. 305—306).

Něco by samozřejmě chtělo prohloubit, např. některé partie o římském náboženství, více mohlo být řečeno o provinciální správě a vojenství v císařské době (obšírněji byla probrána v tomto směru jen doba republikánská). Jak už bylo naznačeno, někteří autoři jsou charakterizováni jen telegraficky, a proto např. o Apuleiovi říká Z. ne zcela přesně, že je zakladatelem dobrodružného románu a že se z ostatních spisů kromě Proměn zachovaly jen drobnější úryvky (str. 308 a 309). Rovněž tak nemá Z. zcela jasnou představu o zachování děl antických autorů ve středověku (jinde se střeží držet tradiční překonané názory, o středověku však soudí tradičně nepříznivě); např. na str. 73 říká: „Za tisíc let, které uplynuly mezi starověkem a novověkem, pohasl dokonce i zájem o zachování spisů římských historiků“ atd. Neuvědomuje si, že o tom, co se nám z latinské literatury zachovalo, bylo rozhodnuto už koncem antiky. Rovněž tak nelze říci „V Dantově *Božské komedii* se po staletích poprvé opět objevil Vergilius“ (str. 80); je to naopak doklad kontinuity Vergiliovy obliby po celý středověk.

Ačkoli Z. tak velebí renesanci, píše naopak (str. 80): „Historická věda používá všech pramenů informací o minulosti poměrně krátkou dobu. Do 19. století se opírala výhradně o literární památky, tj. v našem případě o spisy římských historiků...“ Přesnější by bylo říci, že se od 19. století rozvíjí soustavné studium všech archeologických pramenů; mince, nápisy, architektura se studovaly a aplikovaly na historii už od renesance. V jiných případech jde spíše jen o nepřesnou formulaci než nesprávný názor Z., např. příliš stručně, a proto ne zcela jasně je formulována věta o plebejských a kurulských edilech na str. 103; na str. 213 je popletena Galie Zaalpská se svobodnou Galií, ačkoliv dále jsou obě správně popsány a rozlišeny; na str. 87 se mluví o cihlách s pečetěmi legií (terminus technicus je ‚kolky‘). Někde mohla být formulace opatrnější, např. že nápis z Lémnu je snad v etruském jazyce (str. 36); že *lapis niger* je pravděpodobně nejstarším latinským nápisem (str. 67): *lapis niger* se nyní klade do 6. století, kdežto praenestská spona do druhé poloviny 7. století (Z. ji tamtéž klade asi do začátku 7. století). Z menších nedopatření bych upozornil jen na citování jména židovského historika jako Josephus Flavius (str. 289 a 290); podle římského způsobu lépe Flavius Josephus; na trojí výskyt jména Curius Dentatus jako Curius Denatus (str. 112, 139, 144) a na nevhodné skloňování města Lepcis Magna (str. 318 „z... města Velké Lepty“).

To jsou ovšem vesměs drobnosti, kterým je těžko se ubránit při syntetické práci, jakou tato kniha skutečně je, i když si klade za cíl jen popularizaci římských dějin pro širší veřejnost. Její informace jsou spolehlivé, vyprávění i při vší stručnosti poutavé. Jistě splní cíl, který si vytkla.

L. Vidman

Latin Historians, ed. by T. A. Dorey (= Studies in Latin Literature and its Influence, ed. by D. R. Dudley and T. Dorey), Routledge and Kegan Paul, London 1966, 194 str.

Sborník statí věnovaných charakteristice vybraných římských dějepisců je zaměřen na osvětlení dvou hledisek. Prvým z nich je snaha o posouzení význačných představitelů a děl římského dějepisectví v souvislosti s jejich dobovým prostředím. Podle druhého hlediska se sborník snaží v nejobecnějších rysech naznačit, kterak tito autoři působili na vývoj historiografie v pozdějších obdobích.

V řadě antických dějepisců, kteří se v knize vyskytují, chybí Tacitus, jemuž má být věnován další samostatný svazek. Na tento svazek má navázat v budoucnu další sborník o středověkých historicích, kde bude zřejmě podrobněji pojednáno o vztazích mezi antickým (římským) a středověkým dějepisectvím.

Úvodní kapitolu recenzovaného svazku tvoří studie E. Badiana o počátcích římského dějepisectví. Představitel starší analistiky Q. Fabius Pictor je Badianem chápán jako helenizovaný Říman, který svým dílem vytvořil protiváhu análům vedeným pontifiky a který v něm oslavoval politickou prozíravost římského senátu. Zvláštní pozornost Badian věnoval Catonovi Staršímu jakožto vlastnímu zakladateli římského dějepisectví. Jeho dílo Origines mělo stejnou politickou tendenci jako spis Fabiův a svým

přístupem k výkladu o minulosti se krylo s řeckými díly, jež popisovala počátky měst (ktiseis). Z historiků grakchovského období Badian hodnotí zvláště dílo C. Fannia. Fannius patřil totiž mezi prvé římské historiky, kteří začali psát o současných událostech, třebaže tak činil z konzervativních protigrakchovských pozic. Pozdní analistika nepřinesla pro rozvoj římské historiografie nové podněty. Naproti tomu došlo v době Sullově k určitému rozvoji autobiografie.

V následující obšírné kapitole líčí F. W. Walbank Polybia jako autora, který dovedl vlivem svých životních zkušeností pronikat hlouběji do podstaty líčených událostí a zaměřit své dílo i k praktickým potřebám soudobých politiků.

Příspěvek T. A. Doreyho věnovaný Caesarovi a stať G. M. Paula o Sallustiovi jsou do určité míry proniknuty snahou zdůraznit kvalitu jmenovaných antických autorů jakožto historiků. Dorey dokazuje, že „Zápisky o válce galské" stojí myšlenkově i historicky výše, než se obvykle soudí, a Paul se staví proti názoru, snižujícímu Sallustia na pouhého straníka Caesarova, a zdůrazňuje osobní Sallustiův postoj k soudobým událostem, který se projevoval i v jeho díle.

Autor kapitoly o Titu Liviovi P. G. Walsh zůstává v Liviově hodnocení věcně střízlivý. Brání sice Livia proti názorům, které v něm nejsou ochotny historika vůbec vidět, ale současně ho sám hodnotí jako druhořadého dějepisce. Shledává podobnost mezi Liviovým politickým přesvědčením a názory, jež zastával na sklonku svého života Cicero, a ukazuje, kterými stránkami svého díla mohl Livius podporovat Augustovu politiku.

Z dalších antických autorů byl do knihy zařazen již jen Ammianus Marcellinus (E. A. Thomson). Na Ammianově díle Thomson cení především jeho faktografickou hodnotu založenou na pečlivě shromážděných pramenech i na vlastních poznatcích.

Kniha je uzavřena kapitolou o známém anglickém kronikáři Bedovi z přelomu 7. a 8. stol. n. l. (J. Campbell). Campbell se zabývá podrobně jeho dílem *Historia ecclesiastica gentis Anglorum*, která patří již k období středověku, a vybočuje tak z rámce sborníku orientovaného na starověk. Beda se snažil ve svém díle ukázat na postavení křesťanského panovníka z hlediska, co má tento panovník činit vzhledem k církvi i co sám od ní může očekávat. Odkazu starověkých historiků Beda využíval jen skrovnou měrou. Ponechával stranou klasické představitele antické historiografie a obracel se jen k pozdně antickým křesťanským autorům — k Eusebiovi a Orosiovi.

Studie, které jsou ve sborníku uveřejněny, nesou zřetelně pečeť toho, že každá z nich byla obsahově i metodologicky koncipována jako samostatný celek. Ve výběru rozebíraných autorů lze spatřovat problematický bod v tom, že po Liviovi následuje až Ammianus Marcellinus, takže tu dochází k závažném chronologickému i věcnému skoku. Hledíc k tomu, že Tacitus má být zpracován ve zvláštním svazku, bylo možné uvážit zařazení Appiana, které by do určité míry odstranilo disproporci Livius — Ammianus a které by bylo na místě i přes problematičnost věcné hodnoty Appianova díla. Stejně tak neměla být opominuta historiografie křesťanských autorů, zejména z aspektu poznání pozdně antické křesťanské filosofie dějin, která tvořila důležitou složku v intelektuálním životě na sklonku existence římské říše.

J. Burian

Claudius Claudianus, O únosu Persefony. Přeložil Jan Fišer. Vydala Ml. fronta 1968 ve sbírce Květy poezie, sv. 81

Jan Fišer má bezesporu zásluhu, že si vybral za předmět svého tlumočnického zájmu básníka u nás dosud nepřekládaného, respektive ve větším výboru nevydaného, a to *Claudia Claudiana*. Srovnával jsem několik stránek s originálem a byl jsem potěšen, že tento překlad je mnohem ukázněnější a věrnější, než tomu bylo u jeho přebásnění některých héroid (Ml. fronta 1964). Někdejší rozdrobenost a roztříštěnost, kdy z jednoho verše originálu vytvořil tři a někdy i čtyři verše v překladu, tentokrát značně ustoupila do pozadí. Napomáhala mu ovšem i sama látka, kde by taková roztříštěnost byla krajně rušivá a těžko vysvětlitelná. Proč k ní přistoupil u héroid, vykládá v doslovu. A tu bych se rád zastavil u věty, která by mohla být východiskem našeho posudku. Fišer zvolil svůj netradiční způsob překládání v obavě, aby „náročná rozpornost mezi monometričností elegického disticha ... a překvapujícím bohatstvím a střídáním mravních postojů, nálad a citů opuštěných žen nebyla tlumena četbou (ať již tichou nebo hlasitou a zvláště hlasitou), svádějící při pravidelném půdorysu rytmickém, byť i bezděčně, k recitaci *stereotypně pravidelné* a tedy více méně *mechanické*." Při této obavě měl na mysli především mladé lidi.

V tom se Fišer zřejmě mýlí. Je možné, že by sám nikdy neslyšel umělecký přednes veršů překládaných „rozměrem originálu"? Vždyť nedávno obdaroval Gramofonový klub milovníky tohoto umění nahrávkou Ovidiovy milostné poezie. Jistě si poslechl list Ariadnin Théseovi v přednesu D. Medřické. Už tato ukázka by zcela vyvrátila jeho mylný názor o „stereotypně pravidelné a tedy mechanické recitaci".

Právě před 25 lety si vybrali mladí královéhradští Klicperáci pro své dva nesmírně úspěšné večery Ovidiovy listy héroin. Byli to vesměs mladí lidé, všichni pod dvacet let. Nabitý sál a účinek na posluchače by znovu vyvrátil Fišerovu domněnku. Zemřelý prof. K. Svoboda se zabýval mnoho let slovesným uměním a rovněž „zvukovou stránkou slovesného díla". A nakonec uznal bez výhrad přízvučný šestiměr pro češtinu za ústrojný a zcela přirozený. Ovšemže šest daktylo-trochejských stop napsaných na řádek nemusí ještě vytvořit skutečný verš. Má-li hexametr za něco stát, musí být skládán pořádně, napsal před lety F. Stiebitz. Tedy *ne stereotypně* a *ne mechanicky*. Musí být živý. Musí mít slovní a hlavně větný přízvuk. Takto tvořený verš pak přiblíží čtenáři i posluchači mnohem víc kouzlo originálu než volný, roztříštěný verš. Neví-li čtenář Fišerových překladů (hlavně héroid), jak vypadá originál, získává i zmatenou představu o latinském verši, neboť je přesvědčen, že TAK psal i Ovidius.

Vloni 8. února uspořádal Svaz čs. spisovatelů slavnostní večer na počest 65. narozenin zasloužilého a uznávaného překladatele O. F. Bablera. Sám jubilant měl přednášku, v níž se vyznal ze své lásky k překládaným básníkům a věnoval i mnoho krásných slov překladatelskému umění. Babler není klasický filolog. Ale tím větší váhu má jím pronesený soud o překládání veršů. Jeho přednáška by měla být otištěna celá a měla by se stát evangeliem každého, kdo usiluje o odpovědný umělecký překlad. Kdykoli listuji Fišerovými překlady, tanou mi na mysli krásné myšlenky Bablerovy. Chtěl bych s nimi aspoň stručně

seznámit i naše čtenáře, neboť právě oni jsou často postaveni před úkol posoudit překlad. Cituji výňatek z Bablerovy přednášky:

Každá báseň je ve své definitivní formě výsledek jedinečného procesu krystalizace myšlenky... Překladateli je souzeno mlčení. Jeho ústy mají k jazykovému společenství jeho národa promlouvat básníci, spisovatelé a myslitelé, které překládá, jejich slovům a větám má propůjčovat krásu, jasnost a bohatství řeči, kterou vládne, ale on sám má zachovávat přísnou řeholi mlčení... Mnoho se muselo sběhnout, než vznikla dobrá báseň, mnoho se také musí sběhnout, než vznikne její dobrý překlad. A dobrý může být překlad jen tehdy, *nejde-li svou vlastní cestou*, nýbrž tvoří-li se svou předlohou, s oním cizojazyčným originálem, imaginativní jednotu, jakousi básnickou a ideovou kongruenci, projevující se navenek také *shodou formy*. Překladatel si přivlastňuje překládanou báseň, obohacuje jí své zkušenosti a poznatky, přenáší její poselství do oblastí, do nichž by jinak nedospělo, a znovudobývá její poklady... Aby překladatel nalezl pro cizí verš ve svém jazyce slovní ekvivalent a aby cizí způsob vyjadřování zprostředkoval nástrojem své mateřštiny, musí na jazykovou stránku svého projevu vynaložit mnohem větší úsilí, než s jakým by vyjádřil sebesložitější vlastní myšlenku, neboť je nucen používat slov, obratů a rčení, které mnohdy ani nepatří k jeho individuální verbální výzbroji... Poznává a uplatňuje takto bohatství, ohebnost a krásu svého jazyka lépe než čímkoli, co by napsal jako svůj vlastní projev, jako své původní dílo... Dovolává se svědectví člověka i umělce tak velikého, jakým byl Karel Čapek, který v předmluvě k *Francouzské poezii nové doby* praví: »Hrál jsem si s krásnými básněmi, a při tom jsem v nich našel neskonale více, než by mi dala nejpozornější četba. Hrál jsem si s češtinou nutě ji do těžkých hlavolamů formy i smyslu, a při tom s radostí nejpohnutější, s požitkem a vděčností jsem si uvědomoval, jak je nosná a hojná, pružná a nevyčerpatelná, tvárná a líbezná; každý nový překlad žádal od ní jiné barvy, jiného zvuku a spádu, jiné hmatatelnosti a jiného slovníku...« Jde hlavně o stupeň věrnosti, jaký bude překladatel zachovávat duchovnímu i věcnému jádru básně i jejímu *krásnému povrchu veršů*, rytmu a rýmů, tedy o otázku, do jaké míry přesná a přísná bude jeho reprodukce obsahu veršů *i jejich formy*. Věříme pevně a neochvějně, že *forma* literárního díla *nikdy není nahodilostí*, nýbrž že nerozlučně souvisí s nejhlubší podstatou toho, co je básníkovi uloženo vyjádřit. Tvoření uměleckého díla není tedy jen vyjadřováním oné údělné obsahové podstaty, nýbrž také — a především — hledáním, uskutečňováním a dotvářením formy, která pak s jeho obsahem bude tvořit nerozlučitelnou jednotu. A tak je tedy důležitým sudidlem básnického díla také otázka, do jaké míry je v něm uskutečněna takováto kongruence a jednota obsahu, který vyplývá z básníkova ducha a z doby, v níž a na niž je mu dáno působit, a formy, která je určena jeho řečí, výrazovými prostředky jeho mateřštiny, jejím bohatstvím nebo chudobou, její nádherou nebo prostotou a jejím zvukem. Stojí-li nyní překladatel před úkolem, aby z mateřštiny básníkovy do svého jazyka převedl takovouto výsostnou báseň, nemůže doufat, že svým překladem vytvoří odpovídající a odpovědné umělecké dílo, nevypořádá-li se čestně a svědomitě také s jeho formálním principem. Obětuje-li obsahové

věrnosti formu básně, může sice dosáhnout jakési poctivé doslovnosti, ale snižuje si vyhlídky na to, že vytvoří umělecké dílo, v němž slovo nepůsobí jen materiálem svého obsahu, ale také magií svého zvuku...“

To jest právě zásada, v níž nesouhlasím s Fišerem a naprosto se ztotožňuji s Bablerem: Překladatel musí vyjádřit i *formální stránku* překládaného díla. Způsob, jejž si zvolil Fišer, je nejméně pracný a nejméně náročný. Když však se nedává poutat zákonem věrnosti originálu po všech stránkách a rozbíjí formu, měl by se vyhnout všemu, co kazí krásu češtiny. Tak např. spojka vět účelových je »abych, abys, aby«, nikoli knižní »bych, bys, by.« K takovýmto zkomoleninám sáhne (a jen z nutnosti) překladatel, který se přidržuje pevného rytmu. Některé stránky Fišerova překladu se touto neobratností jen hemží, např. str. 52, 53. Při uvolnění formy a vůbec volnějším překladu není na místě strojený slovosled (přídavné jméno a zájmeno klást za substantivum), např. „a dávná uvolním pouta“ (14), „lidskou nedotčen rukou“ (17) a na mnoha jiných místech. Monstrózní překlady Vlčkovy připomíná „v korunách šiškonosných“ (76). Také papírové „ježto“ nepůsobí příliš okrasně. Klasičtí filologové by se měli přidržet skloňování Jupiter, Jova, Jovovi a tvary Jupiter, Jupitera ponechat hvězdářům, když píší *o planetě* Jupiterovi. Právě tak skloňují i jméno Íris, 4. p. Íridu. Ve vlast. jménech je kolísání, jemuž je ovšem těžko se vyhnout, ale nepěkně působí např. na str. 9: *Allékto* (spr. *Al.*—), *Megéra* (!), *Tisifoné*. Správný tvar je s *Ixionem*, nikoli s *Íxionem* (47). To však jsou celkem bezvýznamné drobnosti. Hlavní náš nesouhlas je s rozbíjením formy originálu. Na to nemá překladatel právo — a to, co si občas dovolují překladatelé antických básníků, sotva by si mohl dovolit překladatel např. Evžena Oněgina. Ani Puškin nesypal takové verše z rukávu. A proto ani překladatel se nemá dávat cestou pohodlnou a nejméně pracnou. Uzná-li nějaké dílo za hodné překladu, pak má vyvinout i všechno úsilí, aby vyjádřil i jeho vnější formu.

Chystá se obnovení *Antické knihovny* v nakl. SVOBODA, tedy záležitost především překladatelská. Při překládání básnických děl budeme se řídit požadavky, jež klade na umělecký překlad O. F. Babler. Víme, že takovéto volnější a po formální stránce volné překlady budou vznikat dál. Ale budou-li *vedle* nich (nebo ještě lépe *před* nimi) existovat překlady usilující vyjádřit i vnější roucho originálu, věříme, že časem čtenáři sami dají přednost věrnosti před líbivostí, i pokud jde o formální stránku; pokud jde o věrné tlumočení *myšlenek*, je to samozřejmý požadavek i čtenářů.

R. Mertlík

Zpráva o činnosti JKF v roce 1967

podaná na valném shromáždění dne 25. ledna 1968

Hlavní náplní práce JKF v roce 1967 byla opět jako v minulých letech činnost přednášková. Pražská Jednota uspořádala 7 přednášek, brněnská odbočka 5 přednášek.

Všechny odborné skupiny, ustavené při JKF, pracovaly podle stanoveného plánu.

Odborná skupina pro medievalistiku pokračovala pod vedením svého tajemníka dr. Pavla Spunara v pořádání pravidelných měsíčních zasedání, vyplněných přednáškami a diskusemi. Vedle přednášek historických, umělecko-historických, filologických a literárně-vědných zahájila skupina cyklus přednášek „Slované ve středověku", který redigoval dr. Vl. Procházka. Soubor přednášek, který je zamýšlen jako příprava k 6. slavistickému kongresu v Praze, bude dokončen roku 1968. Celkem bylo uspořádáno v odborné skupině 10 zasedání. Schůzky se konaly pravidelně druhé úterý v měsíci a jako v předchozích letech bylo možno díky porozumění Ústavu státu a práva ČSAV je konat v zasedací síni jmenovaného akademického pracoviště.

Činnost *školské skupiny*. Také v r. 1967 se v Kabinetě pro studia řecká, římská a latinská scházel Krajský pedagogický sbor latinářů, vedený prof. J. Pechem. Celkem se v uplynulém roce konaly 4 schůzky (v únoru, březnu, květnu a říjnu) za průměrné účasti 12—15 profesorů latiny. Na programu byly zkušenosti s novou učebnicí latiny (Špaňár — Kettner — Pech) a pokyny pro práci s ní a posléze otázky metodické. Za výbor JKF se schůzek zúčastnila E. Svobodová.

Bibliografická komise JKF měla v r. 1967 22 členů. Tiskem vyšla Bibliografie řeckých a latinských studií v Československu za rok 1965 (Státní knihovna ČSSR, Novinky literatury, Společenské vědy řada VI, číslo VI — str. 47). Jednotě bylo poskytnuto zdarma 150 výtisků, jichž použila na výměnu a část zdarma rozeslala členům. Do tisku byla Bibliografickému středisku společenských věd při Státní knihovně ČSSR odevzdána bibliografie za r. 1966. Práci komise vedl opět dr. L. Vidman.

JKF pokračovala v r. 1967 ve své *publikační činnosti*. Byl vydán 9. ročník Zpráv Jednoty klasických filologů o celkovém rozsahu 196 stran. Jako v letech předcházejících byl jejich redaktorem prof. L. Varcl, redakční tajemnicí dr. A. Vidmanová.

Práce *v knihovně JKF* pokračovala v roce 1967 přibližně stejně jako v minulých letech. Knihovna byla doplňována z vlastních nákupů a z ciziny byly získány různé publikace výměnou. Knihovna vzrostla za r. 1967 o 31 nakoupených svazků. K 31. 12. 1967 měla knihovna 26.574 inv. čísel v úhrnné hodnotě 140.823,12 Kčs. I v roce 1967 byly odsunuty některé části signatur do knihovny v Opletalově ulici, aby bylo získáno další místo pro nové fondy. Ve své svědomité a spolehlivé práci v knihovně pokračoval J. Karásek. Cenné služby prokázal knihovně také prof. J. Bělský, který se spolu s druhým knihovníkem dr. J. Martínkem podílel na její správě.

Pokud jde o *zahraniční styky*, je JKF členem FIEC. Výměnou časopisů udržuje JKF styky s obdobnými společnostmi z lidově demokratických zemí.

Počet členů JKF činil ke dni 31. 12. 1967 321, z toho 229 v Praze a 92 v Brně.

Hlavní výbor se sešel 4× a pracoval pod vedením svého předsedy prof. dr. Karla Janáčka. Práci brněnské odbočky řídil její předseda doc. dr. Oldřich Pelikán. Výbor odbočky se scházel na pravidelných výborových schůzích. Dva členové výboru (doc. Pelikán a dr. Hartmann) se zúčastnili práce přípravného výboru pro oslavy 100 let klasického gymnasia v Brně a brněnská odbočka byla též jednou z organizací, které převzaly záštitu nad touto akcí. Prostřednictvím člena výboru M. Krištofa udržuje odbočka úzký kontakt s profesory latiny na středních školách a zve je na své přednášky. Člen výboru dr. Hartmann, který byl katedrou starověké kultury UJEP pověřen sledováním výuky latiny a řečtiny na pokusné SVVŠ v Králově Poli, zajišťuje styk JKF s touto školou.

-dm-

Zpráva o hospodaření JKF za r. 1967

Příjmy

Počáteční hotovost k 1. 1. 1967	Kčs	7.211,73
Členské příspěvky a zápisné	Kčs	3.060,—
Prodej publikací (Zprávy JKF)	Kčs	4.780.
Ostatní příjmy (prodej ze skladu)	Kčs	1.179,50
Dotace ČSAV	Kčs	30.450,—
Příjmy celkem	Kčs	46.681.23

Výdaje

Inventář	Kčs	235,80
Mzdový fond	Kčs	18.707,20
Odměny za práce	Kčs	3.268,85
Cestovní výdaje	Kčs	163,—
Materiálové výdaje	Kčs	3.030,31
Práce a služby	Kčs	1.635,60
Finanční náklady	Kčs	2.161,20
Tisk Zpráv JKF	Kčs	16.583,33
Výdaje celkem	Kčs	45.785,29
Zůstatek k 31. 12. 1967	Kčs	895,94
Z toho na běžném účtu u Státní spořitelny	Kčs	734,28
v pokladně	Kčs	161,66

Základní prostředky

Inventář (zákl. prostředky, drob. a krátkodobé předměty)	Kčs	52.615,53
Materiálové zásoby (sklad učebnic a Zpráv JKF)	Kčs	104.979,70
Zálohy (pobočka JKF Brno k 31. 12. 1967)	Kčs	278,43
Knihovna (včetně Brna)	Kčs	151.622,92
Základní prostředky celkem	Kčs	309.496,58

Jmění k 31. 12. 1967

Peněžní prostředky	Kčs	895,94
Základní prostředky	Kčs	309.496,58
Celkem	Kčs	310.392,52

A. Fialová

Revize hospodaření, inventáře a činnosti JKF za rok 1967 byla provedena dne 24. 1. 1968 revizorem dr. Ladislavem Hochem a dr. Pavlem Spunarem, který zastupoval revizora prof. J. Jandu, který byl v zahraničí. Revizi byla přítomna i hospodářka JKF prof. Anděla Fialová.

Revizoři zkontrolovali účetní doklady za rok 1967 a shledali, že účetní evidence je vedena správně a že JKF nakládá hospodárně se svými finančními prostředky podle schváleného rozpočtu. JKF mohla plnit i v r. 1967 své plánované úkoly jen díky poměrně vysoké dotaci ČSAV, poněvadž zdroje příjmu JKF byly tytéž jako v letech předcházejících. Poměrným nedostatkem v plnění plánu příjmů zůstává i nadále neplacení členských příspěvků, i když se proti minulým letům poněkud zlepšilo. Protože dva členové z pražského ústředí nezaplatili po několikeré urgenci členské příspěvky za čtyři roky, podáváme výboru JKF návrh na jejich vyloučení.

Hodnota celkového jmění se proti roku 1966 zvýšila (o Kčs 33.414,36), ale zvýšení je způsobeno tím, že po úplné revizi skladu učebnic a Zpráv JKF byla jejich hodnota připočtena k základním prostředkům, stejně tak jako hodnota knihovny brněnské pobočky. Naproti tomu však byl výbor JKF nucen požádat ČSAV o zvýšení dotace o Kčs 3.000,— vzhledem k značnému zvýšení finančního nákladu na tisk Zpráv JKF. Kompetentní orgán žádosti výboru okamžitě s porozuměním vyhověl a zasluhuje vyjádření díků.

K 31. 12. 1967 byla provedena inventarizace všeho majetku JKF s. J. Karáskem, který v r. 1967 zvýšil svou kvalifikaci složením závěrečných zkoušek v základním kursu pro knihovníky, pořádaném Státní knihovnou ČSSR.

Kontrola hospodaření nebyla v uplynulém roce provedena ani odborem resortní kontroly Úřadu presidia ČSAV ani finančním odborem ONV v Praze 2.

Spolupráce s brněnskou pobočkou byla dobrá; dr. K. Čupr posílal včas účetní doklady, které jsou uloženy spolu s hospodářskými doklady pražského ústředí v archivu JKF. Velmi dobrá byla i spolupráce s finančními orgány ČSAV, především pak se s. Z. Kratzlem. JKF se u s. Kratzla setkala vždy s nevšedním pochopením pro svou činnost a potřeby a vyslovuje mu za to svůj nejsrdečnější dík.

Pokud jde o činnost JKF, plnila dobře podle plánu své stanovené úkoly, pořádala přednášky, diskuse, a to jak v oboru antické kultury, tak medievalistiky. V rámci své činnosti uspořádala odborná skupina pro medievalistiku cyklus přednášek a diskusí „Slované ve středověku", věnovaný přípravě slavistického kongresu v r. 1968 v Praze (cyklus pokračuje i v r. 1968). I tento rok pracovaly komise bibliografická a komise školská. Knihovna JKF byla účelně doplňována o knihy z naší produkce, z ciziny byly získávány publikace výměnou. V knihovně došlo k některým lokálním změnám (přesun knih). Práce v knihovně má dobrou úroveň a je cílevědomě řízena.

Revizoři konstatují, že JKF plnila stejně jako v letech minulých i v r. 1967 úspěšně své poslání v našem vědeckém a kulturním životě.

V Praze dne 24. ledna 1968.

dr. Ladilav Hoch,
revizor

dr. Pavel Spunar,
zástupce revizora

Julián Apostata: Úvahy o vládě, výchově a společnosti

(DOKONČENÍ)

O profesorech a o správné výchově

Učitelé a profesoři musí především vynikat svými mravy, pak teprve výmluvností. Poněvadž nemohu být osobně přítomen v každém jednotlivém městě, vydávám tímto nařízení, aby ten, kdo chce se stát učitelem, se neujímal tohoto úkolu náhle a lehkomyslně. Každý uchazeč musí být posouzen a schválen obecní radou, a dosáhne-li jednomyslného souhlasu těch nejlepších, bude mu vydán dekret. Tento dekret mi bude předložen k schválení, aby každý učitel nastupoval na školu podporován vážností svého rozhodnutí. Dáno 17. června r. 362 a schváleno 29. července téhož roku ve Spoletu.

* * *

Myslím, že řádné vzdělání nezáleží v pohotovém bohatství pestrých a libozvučných slov, ale ve schopnosti správně vyjadřovat rozumné myšlenky a utvořit si pravdivý názor na to, co je dobro a zlo, krása a ošklivost. Kdokoli zastává jiné názory, než kterým učí své žáky, ten nejen je dalek toho být dobrým vychovatelem, ale není ani čestným mužem. Pokud rozpor mezi přesvědčením a řečí záleží jen v nějaké maličkosti, je to sice také špatnost, ale lze ji do určité míry snést. Když však někdo v podstatných věcech jinak smýšlí a dokáže učit pravému opaku svých vlastních názorů, pak se chová jako nečestný a ničemný kramář, který dovede vychvalovat zboží, o němž sám ví, že je špatné, a svým vychvalováním klame a podvádí ty, kterým chce své špatné zboží prodat.

Je nutné, aby všichni, kteří se připravují k jakékoli vychovatelské činnosti, měli dobré povahové vlastnosti a aby nechovali ve svém nitru názory, které by byly v rozporu s tím, co veřejně vykládají ve svém povolání. A především by těmto požadavkům měli vyhovovat ti, kteří vyučují mladé lidi literatuře, ať už jako ko-